

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет
Шосткинський інститут
ЦЗДФН

КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ
ТА УПРАВЛІННЯ

ДИПЛОМНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Індивідуальна тема:

**Економічна оцінка рентабельності виробничо-господарської
діяльності підприємства**

Спеціальність 6.051.00.06 Економіка і бізнес

Завідувач кафедри:

_____ / Тур О. М. /
(підпис) П.І.Б.

Керівник роботи:

_____ / Мануйлович Ю.М. /
(підпис) П.І.Б.

Виконавець:

_____ / Тур М.М. /
(підпис) П.І.Б.

Шостка 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИЦТВА, ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ.....	5
1.1. Концепції рентабельності господарської діяльності підприємства.....	5
1.2. Економічна сутність показників рентабельності.....	8
1.3. Інформаційне забезпечення оцінки ефективності господарської діяльності підприємства.....	12
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В РИНКОВИХ УМОВАХ.....	16
2.1. Основні складові показників рентабельності господарської діяльності підприємства.....	16
2.2. Система економічних показників рентабельності виробничо- господарської діяльності підприємства.....	19
2.3. Методичні підходи до економічного аналізу показників рентабельності.....	28
РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ПАТ «КОНОТОПСЬКИЙ АРМАТУРНИЙ ЗАВОД»	38
3.1. Організаційно-економічна характеристика виробничо-господарської діяльності ПАТ "Конотопський арматурний завод".....	38
3.2. Оцінка рівня рентабельності господарської діяльності ПАТ "Конотопський арматурний завод".....	43
3.3. Оцінка резервів зростання рентабельності господарської діяльності підприємства.....	49
ВИСНОВКИ	56
СПИСОК ВИКОРИСТНИХ ДЖЕРЕЛ.....	59

ВСТУП

Перехід до ринкової економіки вимагає від підприємств підвищення ефективності виробництва, конкурентноздатності продукції і послуг на основі введення досягнень інноваційного розвитку, ефективних форм господарювання і управління виробництвом, активізації підприємства. У ринковій економіці фінансові ресурси (капітал) вкладаються у будь-які види діяльності виключно за критерієм максимум прибутку. Тому рентабельність, тобто ефективність використання капіталу, має велике значення при визначенні результатів виробничо-господарської діяльності підприємства.

Адже власник капіталу підприємства повинен оцінювати будь-які рішення у сфері управління наявними коштами, порівнюючи витрати з прибутком, тим більше, що фінансові ресурси завжди обмежені певними обсягами, а одержаний прибуток – грошовий ресурс необхідний для здійснення нових вкладень і отримання нових прибутків.

В сучасних умовах підвищення рентабельності підприємств є дуже важливим і складним завданням. Багато підприємств є нерентабельними, тобто вони не прибуткові, або їх рентабельність надто низька. Тому дослідження рівня рентабельності, а також шляхів його підвищення на підприємстві є актуальним питанням сьогодення.

В сучасних умовах оцінка стану рентабельності підприємства дозволяє визначити найбільш раціональні способи використання ресурсів і сформулювати структуру коштів підприємства, а також дозволяє керівнику забезпечити прийняття ефективних рішень в управлінні та оперативно реагувати на фактори зовнішнього середовища, які впливають на рентабельність підприємств різних галузей економіки України.

Вивченню даної проблеми присвячені праці вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, зокрема В. В. Ковальова, В. О. Мец, І. Б. Бланка, Г. В. Савицької, М. Я. Коробова, П. Я. Поповича, І. В. Зятковського, Н. П. Бусленка, К. В. Ізмайлова, В. П. Савчука, О. В. Москаленка, М. Я. Дем'яненка, О. Я.

Базилінської, Г. Л. Вознюка, Т. С. Смовженко та інших.

Метою дипломної роботи є всебічне та детальне вивчення методики оцінки та аналізу показників рентабельності виробничо-господарської діяльності підприємства, визначення їх сутності, а також розробка комплексу заходів, які спрямовані на підвищення рівня ефективності функціонування підприємства.

Виходячи з поставленої мети, необхідно вирішити такі завдання:

- визначити сутність показників рентабельності, а також їх значення для підприємства в сучасних умовах розвитку української економіки;
- проаналізувати показники рентабельності ПАТ "Конотопський арматурний завод";
- дослідити фактори впливу на рівень рентабельності господарської діяльності ПАТ "Конотопський арматурний завод";
- виявити резерви і шляхи зростання рентабельності господарської діяльності ПАТ "Конотопський арматурний завод".

Предметом дипломної роботи є економічна оцінка рівня рентабельності виробничо-господарської діяльності промислового підприємства.

Об'єктом дослідження виступає виробничо-господарська діяльність промислового підприємства в сфері нафтогазового машинобудування.

Під час написання дипломної роботи було застосовано методи аналізу, синтезу, горизонтальний аналіз, факторний аналіз.

Інформаційною та науковою основою дипломної роботи стали праці вітчизняних та закордонних вчених-економістів, методичні та нормативні акти, звітність досліджуваного підприємства, власні спостереження автора, підручники, навчальні посібники.

РОЗДІЛ 1. РЕНТАБЕЛЬНІСТЬ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИРОБНИЦТВА, ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ

1.1. Концепції рентабельності господарської діяльності підприємства

Отримання чистого прибутку є найважливішою економічною категорією й основною метою підприємницької діяльності будь-якого суб'єкта господарювання. Тому для підприємства являється обов'язковим процес оцінки ефективного використання ресурсів, які підприємство застосовує в своїй господарській діяльності.

В процесі аналізу беруться до уваги різні показники ефективності роботи підприємства, такі як: обсяг валової і товарної продукції, дохідність виробництва, продуктивність праці, фондівдача, фондоозброєність, в тому числі і рентабельність як показник, що характеризує рівень отриманого прибутку на одиницю використаних підприємством ресурсів.

Саме використання системи взаємопов'язаних показників натурального та вартісного вираження, які відображають дію і форми вияву об'єктивних економічних законів у матеріальному виробництві з урахуванням особливостей галузі, в якій функціонує підприємство, вплив різних чинників на процес виробництва дає повну оцінку наскільки ефективно працює підприємство. Одна з вимог до показників оцінки діяльності підприємства – вони повинні найоб'єктивніше відображати рівень ефективності виробництва.

До найважливіших економічних категорій, які характеризують ефективність діяльності підприємств на засадах господарського розрахунку, відносять рентабельність господарських заходів [2].

Господарськими заходами можуть вважатися:

- впровадження нової техніки;
- інвестиційний проект;
- укладення комерційної угоди;
- реалізація будь-якого господарського рішення;

- здійснення природоохоронних заходів;
- проведення соціальних заходів, спрямованих на підвищення добробуту людей, поліпшення інфраструктури, формування культурних цінностей.

Загальними для всіх цих заходів є два моменти:

- по-перше, всі вони спрямовані на досягнення конкретного результату (соціального або економічного);
- по-друге, всі вони потребують витрат коштів (або інших ресурсів).

Рентабельність належить до показників, що певною мірою узагальнено характеризують економічну ефективність діяльності підприємства. У ньому відображаються результати затрат не лише живої, а й уречевленої праці, ступінь використання засобів виробництва, якість реалізованої продукції, рівень організації виробництва та його управління. Показники ефективності дають орієнтовану оцінку господарських операцій підприємства.

У найширшому, найзагальнішому розумінні рентабельність означає прибутковість або дохідність виробництва і реалізації всієї продукції (робіт, послуг) чи окремих її видів, дохідність підприємств, установ у цілому як суб'єктів господарської діяльності, прибутковість різних галузей економіки.

Рентабельність безпосередньо показує обсяг чистого прибутку, що отримує підприємство у процесі своєї виробничої діяльності. Однак її не можна ототожнювати з абсолютною сумою отриманого прибутку тому, що рентабельність – це відносний показник, тобто рівень прибутковості, що вимірюється у відсотках.

Рентабельність як відношення прибутку до виробничих фондів є директивним показником і затверджується підприємством (об'єднанням) у вигляді загальної рентабельності та розрахункової [3, 4]:

- загальна – відсоткове відношення балансового (загального) прибутку до середньорічної сумарної вартості виробничих основних фондів і нормованих оборотних коштів;
- рентабельність розрахункова – відношення розрахункового прибутку до середньорічної вартості виробничих фондів і нормованих

оборотних коштів.

Загальна рентабельність характеризує економічну віддачу вкладених (авансованих) засобів. За допомогою планування рівня загальної рентабельності встановлюється необхідний рівень ефективності виробництва на майбутній період і контролюється фактичне використання засобів. В цілому по промисловості рівень загальної рентабельності визначається, виходячи не лише з суми отриманого прибутку, але і зі всієї величини чистого доходу, тобто загальної суми грошових накопичень.

Істотним фактором, що впливає на рівень рентабельності господарської діяльності, є зміна рівня собівартості продукції. Зв'язок між рівнем рентабельності і рівнем собівартості зворотний. Чим нижча собівартість продукції, яка продається і визначається рівнем затрат на її виробництво і продаж, тим вищим є рівень рентабельності, і навпаки.

Собівартість продукції – це виражені в грошовій формі витрати конкретного підприємства на виробництво і реалізацію продукції [6, 7].

Суттєвим фактором, який прямо впливає на величину рівня рентабельності господарюючого суб'єкту, є рівень цін, які застосовуються. Рівень вільних цін в умовах лібералізації встановлюється самим підприємством в залежності від конкурентоспроможності продукції, що реалізується, попиту і пропозиції на неї. Тому підприємство саме, в даному випадку через встановлену ним ціну, може впливати на рентабельність. З іншого боку, незалежним від підприємства фактором, який впливає на рентабельність господарюючих суб'єктів, виступають державні регулюючі ціни, які встановлюються на продукцію підприємств-монополістів. Але даний фактор необхідно враховувати при визначенні результатів підприємницької діяльності господарюючих суб'єктів. Крім того, рентабельність залежить від частки ринку, яку займає підприємство в галузі і його стратегічної орієнтації.

Відповідно до очікуваних результатів підприємства рентабельність виконує дві функції [8]:

- 1) отримана рентабельність виступає вимірником результатів

діяльності підприємства;

2) очікувана рентабельність є основою прийняття інвестиційних рішень.

Метою діяльності будь-якого підприємства в умовах ринкової економіки в кінцевому рахунку є отримання прибутку, здатного забезпечити подальший його розвиток.

Залежно від положення підприємства на ринку, наявності ресурсів, тривалості періоду основна мета може бути конкретизована. У довгостроковому періоді це буде досягнення максимального рівня чистого прибутку, в короткостроковому – необхідного рівня чистого прибутку при певних обсягах діяльності, і в усі періоди – забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Забезпечення необхідного рівня чистого прибутку і в довгостроковому і короткостроковому періодах обумовлено життєво важливими потребами у розвитку підприємства задоволенні економічних інтересів власників, забезпечення інтересів суспільства і колективу [9].

Об'єктом економічних інтересів підприємства є отримання чистого прибутку, який формується за рахунок ефективного використання матеріальних, трудових і грошових ресурсів, що в свою чергу характеризує показник рентабельності роботи підприємства.

Інтереси працівників також напряму залежать від рівня чистого прибутку підприємства, адже це створює можливості для поліпшення матеріального стимулювання і підвищення рівня їхнього соціального розвитку.

Власники також зацікавлені в результаті підприємства, тому що від нього залежить чи збільшаться дивіденди, забезпечиться збільшення їхнього капіталу.

1.2. Економічна сутність показників рентабельності

Рентабельність є важливою економічною категорією, яка властива діяльності підприємств на принципах господарського розрахунку і свідчить про

його прибутковість. Показники рентабельності та їх призначення полягає в оцінці ефективності роботи підприємства. Це відносні показники, за допомогою яких можна побачити прибутковість підприємства щодо всіх витрат, які необхідні для отримання цього доходу.

Показники рентабельності є важливими характеристиками середовища функціонування підприємства та формування його прибутку (та доходу). З цієї причини вони є обов'язковими елементами порівняльного аналізу та оцінки фінансового стану підприємства.

При аналізі виробництва, показники рентабельності можна об'єднати в наступні групи [10, 11]:

- 1) показники рентабельності виробництва та реалізації продукції;
- 2) показники рентабельності використання капіталу (активів) підприємства;
- 3) показники, розраховані на підставі потоків власних грошових коштів.

Перша група показників формується на основі розрахунку рентабельності за показниками прибутку (доходу), які відображаються у звітності підприємства (рис.1.1).

$$\frac{\text{Прибуток від реалізації}}{\text{Обсяг продажу}} \rightarrow \frac{\text{Балансовий прибуток}}{\text{Обсяг продажу}} \rightarrow \frac{\text{Прибуток до оподаткування}}{\text{Обсяг продажу}} \rightarrow \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Обсяг продажу}}$$

Рис. 1.1 – Розрахунок рівнів рентабельності за першою групою показників
Даний показник характеризує прибутковість (доходність) продукції базисного та звітного періоду.

Друга група показників рентабельності формується на підставі розрахунків рівнів рентабельності в залежності від зміни розміру та характеру авансованих коштів: всі активи підприємства; інвестиційний капітал (власні кошти + довгострокові зобов'язання); акціонерний (власний) капітал (рис. 1.2).

$$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Всі активи}} \rightarrow \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Інвестиційний капітал}} \rightarrow \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Акціонерний капітал}} \rightarrow \frac{\text{Чистий капітал}}{\text{Позиковий капітал}}$$

Рис. 1.2 – Розрахунок рівнів рентабельності за другою групою показників

Неспівпадання рівнів рентабельності по цим показникам характеризує ступінь використання підприємством фінансових ричагів для підвищення

доходності, довгострокових кредитів та інших зайнятих коштів.

Дані показники відповідають вимогам власників підприємства. Наприклад, адміністрацію підприємства цікавить віддача (доходність) всіх активів (всього капіталу); потенційних інвесторів і кредиторів – віддача на інвестований капітал; власників – доходність акцій. Для оцінки віддачі (доходності) всіх активів можна скористатись такою факторною моделлю (рис. 1.3).

$$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Всі активи}} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Обсяг продажу}} \times \frac{\text{Обсяг продажу}}{\text{Всі активи}}$$

Рис. 1.3 – Розрахунок віддачі (доходності) активів

Ця формула розкриває зв'язок між рентабельністю всіх активів (або виробничих активів), рентабельністю реалізацій та фондівіддачі (показників обороту виробничих фондів). Для акціонерних товариств доцільно використовувати факторну модель (див. рис. 1.4). Економічний зв'язок полягає в тому, що він прямо вказує шляхи підвищення рентабельності: при низькій доходності продаж необхідно прискорювати обіг виробничих активів [12].

$$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Акціонерний капітал}} = \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Об'єм продажу}} \times \frac{\text{Обсяг продажу}}{\text{Загальний капітал}} \times \frac{\text{Загальний капітал}}{\text{Акціонерний капітал}}$$

Рис. 1.4 – Розрахунок віддачі (доходності) активів для акціонерних товариств

Як бачимо, рентабельність власного (акціонерного) капіталу залежить від зміни рівня рентабельності продаж, швидкості обороту сукупного капіталу і співвідношення власного і позикового капіталу. Вивчення подібних залежностей має велике значення для оцінки впливу різних факторів на показники рентабельності. З приведеної залежності випливає, що за інших рівних умов віддача акціонерного капіталу підвищується при збільшенні частки позикових коштів у складі сукупного капіталу.

Третя група показників рентабельності характеризує віддачу власних грошових коштів підприємства і містить в собі показники рентабельності власного капіталу підприємства дивитися рис. 1.5.

$$\frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Обсяг продажу}} \rightarrow \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Власний капітал}} \rightarrow \frac{\text{Чистий прибуток}}{\text{Акціонерний капітал}}$$

Рис. 1.5 – Розрахунок рівнів рентабельності за третьою групою показників

Дані показники дають уяву про ступінь важливості підприємства забезпечити кредиторів, позичальників та акціонерів власними грошовими коштами в зв'язку з використанням його виробничого потенціалу. Концепція рентабельності розраховується на підставі наявних у підприємства грошових активів, широко використовується в країнах з розвинутою ринковою економікою. Вона є більш пріоритетною, тому що операції з грошовими потоками є ознакою інтенсивного типу виробництва, що демонструє "здоров'я" економіки і фінансового стану підприємства. Перехід на використання цієї концепції потребує перебудови звітності підприємства.

Різноманітність показників рентабельності визначає альтернативність пошуку шляхів її підвищення. При аналізі шляхів підвищення рентабельності важливо розрізнити вплив зовнішніх та внутрішніх факторів. Такі показники, як ціна продукту і ресурсу, обсяг використання ресурсів та обсяг виробництва продукції, прибутку від реалізації та рентабельності (доходності) продаж, знаходяться між собою в тісному функціональному зв'язку [13].

Підприємство в сучасних умовах господарювання насамперед звертає увагу на складність та нестабільність середовища, в якому функціонує, намагаючись весь час пристосовуватися до швидких змін у ньому. Однією з вимог процвітання підприємства є розширення ринку збуту продукції за рахунок зниження цін на товари та послуги. Це досягається за умов зниження матеріалоємності і трудоємності продукції, підвищення віддачі основних фондів, машин та обладнання.

1.3. Інформаційне забезпечення оцінки ефективності господарської діяльності підприємства

Основною інформаційною базою для аналізу показників рентабельності є фінансова звітність підприємства. Вона представляє собою систему показників, що відображають інформацію про фінансовий та господарський стан підприємства, а також фінансові результати його діяльності за звітний період.

Склад, зміст, вимоги та інші методичні основи фінансової звітності на підприємствах України регламентовані новими Положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, затвердженими наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р №87. Згідно з цим П(С)БО фінансова звітність складається з утворюючих єдине ціле взаємозалежних показників балансу, звіту про фінансові результати, звіту про рух грошових коштів, звіту про власний капітал і приміток до них. Головними вимогами до фінансової звітності є достовірність, повнота та відкритість для ознайомлення користувачів [14].

Баланс підприємства (форма №1) слугує індикатором для оцінки фінансового стану підприємства. Підсумок Балансу дає орієнтовну суму коштів, що знаходяться в розпорядженні підприємства.

У цілому бухгалтерський баланс складається з активу та пасиву і свідчить про те, як на певний час розподілено активи та пасиви та як саме здійснюється фінансування активів за допомогою власного та залученого капіталу.

Активи підприємства – це все наявне майно разом з борговими правами. При цьому вони згруповані за господарським призначенням і розташовані згори донизу за правилом зростаючої ліквідності. Перший розділ – необоротні активи, інші – поточні, тобто ті, що обертаються скоріше. При цьому чим нижче розташований рядок, тим вища ліквідність відображених там активів [15].

Пасиви – це джерела утворення активів, тобто кошти власні та позикові. У свою чергу позикові кошти поділяються на фінансові зобов'язання (кредити), які можуть бути довгостроковими і поточними, та ті кошти, що ніхто насправді

не мав на меті позичати підприємству, вони утворюються поточною господарською діяльністю (кредиторська заборгованість) [16].

В основу розрахунку показників рентабельності можуть бути покладені різні величини прибутку підприємства: валовий (маржинальний) прибуток, операційний прибуток, прибуток до виплати процентів і податку на прибуток (ЕВІТ), прибуток до виплати податку на прибуток (ЕВТ), чистий прибуток. Найчастіше для розрахунку коефіцієнтів рентабельності використовується чистий прибуток або прибуток до виплати процентів і податку на прибуток.

Крім величини прибутку для аналізу ефективності господарської діяльності підприємства можуть використовуватися такі показники [17]:

- собівартість продукції;
- величина власного капіталу;
- доля позикового капіталу;
- частка інвестиційного капіталу;
- величина виручки;
- ефективність використання основних фондів – фондівіддача;
- ефективність використання оборотних засобів.

Важливим показником, що характеризує ефективність роботи підприємства, є собівартість продукції, робіт, послуг. Від її рівня залежать результати діяльності підприємства, темпи розширеного відтворення, фінансовий стан суб'єктів господарювання.

Аналіз собівартості продукції, робіт і послуг дозволяє з'ясувати тенденції зміни даного показника, виконання плану по його рівню, визначити вплив чинників на його приріст, встановити резерви і дати оцінку роботи підприємства по використанню можливостей зниження собівартості продукції.

Показник фондівіддачі також приймається до уваги при аналізі господарської діяльності підприємства тому, що враховує ефективність експлуатації основних виробничих фондів (ОВФ), що вводяться на підприємстві, тобто максимально-можливий рівень використання виробничих потужностей. Як важлива умова підвищення ефективності виробництва

фондовіддача характеризує також економічну ефективність капітальних вкладень в інші напрямки виробничої діяльності підприємства.

Для одержання загальної оцінки динаміки ефективної роботи підприємства можна зіставити зміни результату балансу зі змінами фінансових результатів господарської діяльності (виручкою від реалізації продукції, прибутком від реалізації, прибутком від фінансово-господарської діяльності), використовуючи форму № 2 "Звіт про фінансові результати".

Примітки до фінансової звітності повинні розкривати суть поданої звітної інформації, облікову політику організації і забезпечувати користувачів звітності додатковими даними, які недоцільно включати в баланс, звіт про фінансові результати та інші звітні документи, але котрі є необхідними користувачам фінансової звітності для реальної оцінки майнового, фінансового стану організації і фінансових результатів її діяльності [18].

Основними джерелами інформації для проведення аналізу рентабельності являються такі документи [19]:

1. Бізнес-план;
2. Фінансовий план;
3. Баланс підприємства (форма № 1);
4. Звіт про фінансові результати (форма № 2).
5. Звіт про рух грошових коштів (форма № 3);
6. Звіт про власний капітал (форма № 4);
7. Декларація про прибуток підприємства;
8. Доходи від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
9. Зведена таблиця основних показників (форма № 22);

10. Дані бухгалтерського обліку – рахунки класу 7. Рахунок 79 «Фінансові результати» та його субрахунки: 791 «Результат основної діяльності», 792 «Результат фінансових операцій», 793 «Результат іншої звичайної діяльності», 794 «Результат надзвичайних подій»;

11. Примітки до річної фінансової звітності (ф. № 5);

12. Статистична звітність та деякі інші форми фінансової звітності

підприємства;

Крім того, використовують Довідку про рентабельність окремих видів продукції (ф. № 6) та Звіт про випуск продукції (ф. № 1) статистичні збірники та бізнес-плани.

Джерела інформації становлять інформаційну базу з різних питань, які стосуються управління, економічних умов, виробництва, реалізації продукції, цінової політики, нормативно-правових актів. Більш того, аналітична інформація дозволяє виявити додаткові обставини, що пов'язані з невизначеністю та ризиком і виступає в якості самостійного засобу зниження цих ризиків. Тому справедливо говорити про значну роль економічної інформації при прийнятті керівником правильних управлінських рішень.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНКИ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА В РИНКОВИХ УМОВАХ

2.1. Основні складові показників рентабельності господарської діяльності підприємства

Прибуток є одним із узагальнюючих показників, що характеризує кінцевий результат діяльності підприємства. Від розміру прибутку, отриманого підприємством, залежить формування оборотних коштів, виконання зобов'язань перед бюджетом та контрагентами фінансового ринку, платоспроможність підприємства, розмір коштів на оплату праці працівників.

Прибуток є однією з основних категорій товарного виробництва. Це передусім виробнича категорія, що характеризує відносини, які складаються в процесі суспільного виробництва.

Поява прибутку безпосередньо пов'язана з появою категорії "витрати виробництва". Прибуток – це та частина додаткової вартості продукту, що реалізується підприємством, яка залишається після покриття витрат виробництва. Відособлення частини вартості продукції у вигляді витрат виступає в грошовому виразі як собівартість продукції [20, 21].

Отже, об'єктивна основа існування прибутку пов'язана з необхідністю первинного розподілу додаткового продукту. Прибуток – це форма прояву вартості додаткового продукту.

Таким чином, прибуток є об'єктивною економічною категорією. Тому на його формування впливають об'єктивні процеси, що відбуваються в суспільстві, у сфері виробництва й розподілу валового внутрішнього продукту.

Отримання балансового прибутку пов'язане з кількома напрямками діяльності підприємства [23]:

По-перше, це основна діяльність, її результатом є прибуток від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг). Як правило, цей прибуток становить основну питому вагу в складі балансового прибутку. Прибуток від реалізації продукції

(товарів, робіт, послуг) визначався відніманням з виручки від реалізації суми податку на додану вартість, акцизного збору, ввізного мита, митних зборів, а також витрат, що включалися в собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг).

По-друге, це діяльність, що не є основною для даного підприємства, але пов'язана з реалізацією матеріальних і нематеріальних цінностей, деяких послуг, її визначали як прибуток від реалізації.

Прибуток від реалізації може бути отриманий за реалізації на сторону продукції підсобних, допоміжних і обслуговуючих виробництв. У цьому разі прибуток розраховувався так само, як і від реалізації продукції основної діяльності. Прибуток від реалізації основних фондів, нематеріальних активів розраховувався відніманням від ціни їх реалізації ПДВ, витрат з реалізації і залишкової їх вартості. Прибуток від реалізації цінних паперів обчислювався як різниця між ціною їх реалізації і ціною придбання. При цьому з ціни реалізації виключали витрати, пов'язані з реалізацією (комісійний збір).

По-третє, це діяльність, пов'язана зі здійсненням фінансових інвестицій. У результаті підприємства одержують прибуток у вигляді дивідендів на акції, від вкладання коштів у статутні фонди інших підприємств (прибутки від володіння корпоративними правами); у вигляді відсотків за державними цінними паперами, облігаціями підприємств, за депозитними рахунками в банках. Обсяг цього прибутку і його питома вага в балансовому прибутку мають тенденцію до зростання, що обумовлено розвитком ринкової економіки, фондового ринку.

На обсяг названого прибутку справляв вплив обсяг фінансових інвестицій, їхнє спрямування і структура, умови оподаткування.

По-четверте, це діяльність, пов'язана з отриманням позареалізаційних прибутків і виникненням позареалізаційних витрат (збитків) підприємств.

Співвідношення прибутку з авансованою вартістю або поточними витратами характеризує таке поняття, як рентабельність. У найширшому, найзагальнішому розумінні рентабельність означає прибутковість або

дохідність виробництва і реалізації всієї продукції (робіт, послуг) чи окремих видів її; дохідність підприємств, організацій, установ у цілому як суб'єктів господарської діяльності; прибутковість різних галузей економіки.

Рентабельність – це відносний показник, тобто рівень прибутковості, що вимірюється у відсотках. Різні варіанти обчислень прибутку, поточних витрат, авансованої вартості, що ними користуються для розрахунку рентабельності, зумовлюють наявність значної кількості показників рентабельності [25].

У сучасній вітчизняній і зарубіжній аналітичній практиці застосовується безліч показників рентабельності, які з різних позицій характеризують прибутковість діяльності підприємств.

Найбільше аналітичне значення має розподіл показників рентабельності з точки зору вимірювання прибутковості вкладених ресурсів на створення потенціалу підприємства (його основних та оборотних засобів, засобів обігу, інших активів) і прибутковості його поточних витрат.

Так чи інакше рентабельність являє собою співвідношення доходу і капіталу, вкладеного в створення цього доходу. Пов'язуючи прибуток з вкладеним капіталом, рентабельність дозволяє порівняти рівень прибутковості підприємства з альтернативним використанням капіталу або прибутковістю, отриманого підприємством при подібних умовах ризику. Більш ризиковані інвестиції потребують більш високого прибутку, щоб вони стали вигідними. Так як капітал завжди приносить прибуток, для вимірювання рівня прибутковості прибуток як винагороду за ризик зіставляється з розміром капіталу, який був необхідний для утворення цього прибутку. Рентабельність є показником, що комплексно характеризує ефективність діяльності підприємства [30].

За значенням рівня рентабельності можна оцінити довгострокове благополуччя підприємства, тобто здатність підприємства отримувати достатній прибуток на інвестиції. Для довгострокових кредиторів, інвесторів, які вкладають гроші у власний капітал підприємства, даний показник є більш надійним індикатором, ніж показники фінансової стійкості і ліквідності, що

визначаються на основі співвідношення окремих статей балансу.

Встановлюючи зв'язок між сумою прибутку і величиною вкладеного капіталу, показник рентабельності можна використовувати в процесі прогнозування прибутку. У процесі прогнозування з фактичними і очікуваними інвестиціями зіставляється прибуток, який передбачається отримати на ці інвестиції [31].

Таким чином, можна зробити висновок, що показники рентабельності характеризують фінансові результати та ефективність діяльності підприємства.

Вони вимірюють прибутковість підприємства з різних позицій і систематизуються у відповідності з інтересами учасників економічного процесу.

2.2. Система економічних показників рентабельності виробничо-господарської діяльності підприємства

Показники рентабельності є відносними характеристиками фінансових результатів і ефективності діяльності підприємства. Вони характеризують доходність підприємства з різних позицій і групуються згідно з інтересами учасників економічного процесу та ринкового обміну.

Показники рентабельності є важливими для характеристики складових формування прибутку і доходів підприємства. При аналізі виробництва показники рентабельності використовуються як інструмент інвестиційної політики і ціноутворення. Вони більш повно, ніж прибуток, характеризують кінцеві результати господарювання, тому що їх величина показує співвідношення між наявними та використаними ресурсами.

Серед найбільш вживаних показників рентабельності слід назвати [32]:

1. Рентабельність товарної продукції за валовим прибутком ($R_{ВП}$) (маржинальним доходом). Визначається як (відношення валового прибутку (маржинального доходу) до (чистого доходу) і розраховується за формулою:

$$R_{\text{вп}} = \frac{\text{ВП(МД)}}{\text{ЧД}} = \frac{\text{ряд.050 ф. № 2}}{\text{ряд.035 ф. № 2}}, \quad (2.1)$$

де, $ВП (МД)$ – валовий прибуток (маржинальний доход);

$ЧД$ – чистий доход.

Показує, скільки гривень валового прибутку припадає на 1 грн. чистої виручки. Може визначатися й у відсотках. Чим вище значення цього показника, тим вище ефективність господарської діяльності підприємства.

2. Рентабельність товарної продукції за операційним прибутком (R_Q^{OP}). Визначається як відношення суми операційного прибутку до чистого доходу (виручки) від реалізації:

$$R_Q^{OP} = \frac{OP}{ЧД}, \quad (2.2)$$

де, OP – операційний прибуток.

Показує, скільки гривень операційного прибутку припадає на 1 грн. чистого доходу (виручки).

Даний показник характеризує ефективність виробничої й збутової діяльності: скільки прибутку має підприємство із гривні продажів. Іншими словами, скільки засобів залишається в підприємства після покриття собівартості продукції. Він розраховується в цілому по підприємству й окремим видам продукції. Цей показник за рівнем агрегування факторів є більш комплексним і точнішим, ніж витратні показники рентабельності, характеризує результати діяльності підприємства.

3. Рентабельність товарної продукції за чистим прибутком (R_Q^X). Визначається як відношення суми чистого прибутку ($ЧП$) до чистого доходу (виручки) від реалізації:

$$R_Q^X = \frac{ЧП}{ЧД}, \quad (2.3)$$

де, $ЧП$ – чистий прибуток.

Ці показники називають також показниками рентабельності реалізованої продукції за валовим, операційним і чистим прибутками або показниками рентабельності реалізованої продукції.

4. Валова рентабельність реалізованої продукції (R^{GRM}) обчислюється по формулі:

$$R^{GRM} = \frac{ВП}{ВР}, \quad (2.4)$$

де, $ВР$ – виручка від реалізації.

Коефіцієнт валового прибутку показує ефективність виробничої діяльності підприємства, а також ефективність політики ціноутворення.

5. Операційна рентабельність реалізованої продукції (R^{OIM}):

$$R^{OIM} = \frac{ОП}{ВР}, \quad (2.5)$$

Даний коефіцієнт показує рентабельність підприємства після відрахування витрат на виробництво і збут товарів.

Показник операційної рентабельності є одним із кращих інструментів визначення операційної ефективності і показує здатність керівництва підприємства отримувати прибуток від діяльності до відрахування витрат, які не ставляться до операційної ефективності. При розгляді цього показника разом з показником валової рентабельності можна одержати уявлення про те, чим викликані змінення рентабельності.

Якщо, наприклад, протягом ряду років валова рентабельність істотно не змінювалася, а показник операційної рентабельності поступово знижувався, то причина криється, швидше за все, у збільшенні витрат по статтях адміністративних і збутових витрат [33].

6. Рентабельність реалізованої продукції (R^{NPM}):

$$R^{NPM} = \frac{ЧП}{Сб_{рп}}, \quad (2.6)$$

де, $Сб_{рп}$ – собівартість реалізованої продукції.

У вітчизняній практиці найчастіше використовується саме показник чистої рентабельності реалізованої продукції. Незмінність протягом певного періоду показника операційної рентабельності з одночасним зниженням показника чистої рентабельності може свідчити або про збільшення фінансових витрат і одержання збитків від участі в капіталі інших підприємства, або

підвищення суми податкових платежів, що сплачують. Цей коефіцієнт показує повний вплив структури капіталу і фінансування компанії на її рентабельність.

У процесі аналізу необхідно вивчати динаміку перелічених вище показників рентабельності і проводити їхнє порівняння зі значеннями аналогічних коефіцієнтів по галузі, а також з показниками рентабельності конкурентів.

7. Рентабельність активів (R_A). Визначають як відношення чистого прибутку до середньої величини активів підприємства (A):

$$R_A = \frac{ЧП}{\bar{A}}, \quad (2.7)$$

де, \bar{A} – середня величина активів підприємства.

Рентабельність активів – це комплексний показник, що дозволяє оцінювати результати основної діяльності підприємства. Він виражає віддачу, що приходиться на гривню активів підприємства. Рентабельність активів оцінюється шляхом зіставлення чистого прибутку із загальною сумою активів балансу. Цей показник є одним з найбільш важливих для характеристики рентабельності підприємства.

Зменшення рівня рентабельності активів може свідчити про падаючий попит на продукцію підприємства й про надлишок активів.

Існує два основних способи підвищення рентабельності активів [34]:

- 1-ий – за низької прибутковості продукції необхідно прагнути до прискорення оборотності активів і його елементів;
- 2-ий – низька ділова активність підприємства може бути компенсована тільки зниженням витрат на виробництво чи продукції ріст цін на продукцію, тобто підвищенням рентабельності продукції.

8. Термін окупності активів (інвестицій) ($T_{OA(I)}$). Визначається відношенням 100 % до рентабельності активів, вираженої у відсотках і розраховується за формулою:

$$T_{OA(I)} = \frac{100\%}{R_A\%}, \quad (2.8)$$

де, $R_{A\%}$ – рентабельність активів виражена у відсотках.

Показує, за який період будуть компенсовані чистим прибутком інвестовані в активи кошти, тобто за який термін окупляться всі активи підприємства, враховуючи досягнутий їх рівень рентабельності за аналізований період.

9. Рентабельність необоротних активів (R_{HA}). Визначається як відношення чистого прибутку до середньої величини необоротних активів:

$$R_{HA} = \frac{ЧП}{\overline{HA}}, \quad (2.9)$$

де, \overline{HA} – середнє значення необоротних активів.

Характеризує величину чистого прибутку, що припадає на кожну гривню необоротних активів. Може розраховуватися у відсотках. Зростання є позитивним результатом.

10. Термін окупності необоротних активів ($T_{HA(t)}$). Визначається як відношення 100% до рентабельності необоротних активів у відсотках ($\% R_{HA}$) і розраховується за формулою:

$$T_{HA(t)} = \frac{100\%}{R_{HA} \%}, \quad (2.10)$$

де, $R_{HA\%}$ – рентабельність необоротних активів у відсотках.

11. Рентабельність оборотних активів (R_{OA}). Визначається як відношення чистого прибутку до середньої величини оборотних активів:

$$R_{OA} = \frac{ЧП}{\overline{OA}}, \quad (2.11)$$

де, \overline{OA} – середня величина оборотних активів.

Рентабельність оборотного капіталу ілюструє здатність підприємства отримувати прибуток від здійснення основної діяльності, тобто своїх звичайних господарських операцій. Оскільки оборотні кошти підприємства – це та частина активів, які безпосередньо й практично щодня використовуються в процесі діяльності підприємства, при оцінці ефективності їхнього використання доцільно зіставити операційний прибуток із середнім значенням оборотних коштів за період.

У цьому випадку виключаються з розгляду фінансові витрати й податок на прибуток, що є прерогативою всієї комплексної (а не тільки операційної) діяльності підприємства.

12. Термін окупності оборотних активів (T_{OA}). Визначається як відношення 100 % до рентабельності оборотних активів у відсотках ($\%R_{OA}$):

$$T_{OA} = \frac{100\%}{R_{OA}\%}, \quad (2.12)$$

де, $R_{OA\%}$ – рентабельність оборотних активів у відсотках.

13. Рентабельність виробничих фондів ($R_{B\Phi}$). Визначається як відношення валового або чистого прибутку до середньої величини виробничих фондів:

$$R_{B\Phi} = \frac{ЧП(ВП)}{\overline{B\Phi}}, \quad (2.13)$$

де, $\overline{B\Phi}$ – середня величина виробничих фондів.

Показує величину валового (чистого) прибутку, що припадає на кожну гривню виробничих ресурсів (фондів) підприємства.

14. Рентабельність власного капіталу (R_{BK}). Визначається як відношення чистого прибутку до вартості власного капіталу:

$$R_{BK} = \frac{ЧП}{BK}, \quad (2.14)$$

де, BK – власний капітал.

Рентабельність власного капіталу характеризує ефективність використання тільки власних джерел фінансування підприємства. Цей показник розраховується для наявних та потенційних власників і акціонерів. Він показує, який прибуток приносить кожна інвестована власниками капіталу грошова одиниця, і є основним показником, що використовується для характеристики ефективності вкладень у діяльність того чи іншого виду.

При збільшенні обсягу реалізації підприємства власний капітал повинен збільшуватися як мінімум тими самими темпами, інакше почне збільшуватися заборгованість. Прибутковість власного капіталу створює передумови для залучення зовнішнього капіталу на вигідних умовах [35].

15. Термін окупності власного капіталу (T_{BK}). Визначається як відношення

100 % до рентабельності власного капіталу, виражену у відсотках (R_{BK}):

$$T_{BK} = \frac{100\%}{R_{BK}\%}, \quad (2.15)$$

де, $R_{BK\%}$ – рентабельність власного капіталу у відсотках.

Показники періоду окупності власного капіталу показують час упродовж, якого власники можуть сподіватися на повернення своїх коштів.

16. Рентабельність позикового капіталу (R_{PK}). Визначається як відношення чистого прибутку до середньої величини позикового капіталу:

$$R_{PK} = \frac{ЧП}{\overline{PK}}, \quad (2.16)$$

де, \overline{PK} – середня величина позикового капіталу.

17. Термін окупності позикового капіталу (T_{PK}). Визначається як відношення 100 % до рентабельності позикового капіталу, у відсотках ($\%R_{PK}$):

$$T_{PK} = \frac{100\%}{R_{PK}\%}, \quad (2.17)$$

де, $R_{PK\%}$ – рентабельність позикового капіталу у відсотках.

18. Рентабельність операційних витрат (R_{OB}). Визначається як відношення прибутку від операційної діяльності (OP) до величини операційних витрат (OB) і розраховується за формулою:

$$R_{OB} = \frac{OP}{OB} = \frac{\text{ряд.100 ф.№2}}{\Sigma \text{ряд.}(040,070,080,090) \text{ ф.№2}}, \quad (2.18)$$

де, OB – величина операційних витрат.

Характеризує прибутковість операційних витрат. Показує, скільки прибутку припадає на 1 грн. понесених операційних витрат, тобто прибутковість для підприємства виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, продажу товарів, понесених інших витрат операційної діяльності та являє собою витратний показник рентабельності.

19. Рентабельність реалізованих товарів за валовим прибутком (R_{PBP}). Визначається як відношення валового прибутку ($BП$) до собівартості реалізованої продукції ($Сб_{PП}$):

$$R\Pi_{ВП} = \frac{ВП}{Сб_{рп}}, \quad (2.19)$$

Показує, скільки прибутку припадає на 1 грн. собівартості реалізованої продукції. Характеризує прибутковість (вигідність) виробництва продукції, виконання, надання послуг або продажу товарів.

20. Рентабельність витрат діяльності ($R_{ВЗД}$). Визначається як відношення загального прибутку від звичайної діяльності ($\Pi P_{ЗД}$) до всіх витрат від звичайної діяльності ($B_{ЗД}$):

$$R_{ВЗД} = \frac{\Pi P_{ЗД}}{B_{ЗД}} = \frac{\text{ряд.190 ф. № 2}}{\sum \text{ряд. (040, 070, 080, 090, 140, 180, 160) ф. № 2}}, \quad (2.20)$$

де, $B_{ЗД}$ – витрати від звичайної діяльності.

Характеризує витратну рентабельність, показує, скільки прибутку припадає на кожну гривню всіх понесених за звітний період витрат.

Існують також другорядні показники рентабельності господарської діяльності підприємства [36]:

21. Коефіцієнти адміністративних витрат ($K_{АВ}$). Визначається як відношення адміністративних витрат до собівартості реалізованої продукції і визначається за формулою:

$$K_{АВ} = \frac{АВ}{Сб_{рп}} = \frac{\text{ряд.070 ф. № 2}}{\text{ряд.040 ф. № 2}}, \quad (2.21)$$

де, $АВ$ – величина адміністративних витрат.

22. Коефіцієнт витрат на збут ($K_{ВЗБ}$). Він визначається як відношення витрат на збут до собівартості реалізованої продукції і розраховуються за формулою:

$$K_{ВЗБ} = \frac{B_{ЗБ}}{Сб_{рп}} = \frac{\text{ряд.080 ф. № 2}}{\text{ряд.040 ф. № 2}}, \quad (2.22)$$

де, $B_{ЗБ}$ – витрати на збут.

Ці коефіцієнти застосовуються на підприємстві для аналізу ціноутворення.

23. Рентабельність окремих видів продукції ($R_{ОВП}$). Визначається як відношення різниці між ціною і собівартістю одиниці реалізованої продукції до

собівартості одиниці реалізованої продукції і визначається за формулою:

$$R_{\text{ОВП}} = \frac{Ц - Сб_{\text{РП}}}{Сб_{\text{РП}}}, \quad (2.23)$$

де, $Ц$ – ціна одиниці продукції.

Показує, скільки прибутку припадає на 1 грн. собівартості реалізованої продукції.

24. Рентабельність товарної продукції ($R_{\text{тов.}}$):

$$R_{\text{тов}} = \frac{ТП_{\text{в.ц.}}}{Сб_{\text{ТП}}}, \quad (2.24)$$

де, $ТП_{\text{в.ц.}}$ – товарна продукція у відпускних цінах;

$Сб_{\text{ТП}}$ – собівартість товарної продукції.

25. Рентабельність продаж ($R_{\text{прод.}}$):

$$R_{\text{прод.}} = \frac{ПР_{\text{зд}}}{ВР}, \quad (2.25)$$

Рентабельність продаж є одним з найважливіших показників ефективності діяльності підприємства. Цей коефіцієнт показує, яку суму операційного прибутку одержує підприємство з кожної гривні проданої продукції. Іншими словами, скільки залишається в підприємства після покриття собівартості продукції.

Причиною зниження цього коефіцієнта може бути ріст витрат на виробництво і реалізацію продукції. Отже, необхідний аналіз собівартості, щоб знайти причини даного зниження.

Дані показники дають уяву про ступінь пріоритетів підприємства забезпечити кредиторів, позичальників та акціонерів власними грошовими коштами в зв'язку з використанням його виробничого потенціалу.

Аналіз показників рентабельності здійснюється порівнянням фактичних даних з розрахунковими (плановими) і даними минулого і звітного року, в результаті його виявляється і визначається вплив чинників на зміну рентабельності.

Усі показники рентабельності можуть бути плановими і фактичними.

Відмінність полягає в тому, що для визначення планової рентабельності беруть заплановані дані, а для визначення фактичної — фактичні.

Рівень рентабельності всіх організацій та установ залежить від величини прибутку, товарної продукції, витрат виробництва, величини основних виробничих фондів і нормованих обігових засобів. Важливими факторами, що забезпечують зростання прибутку і рентабельності підприємства, є підвищення продуктивності праці, фондівіддачі, економія матеріальних ресурсів, рівень технічного прогресу, а саме, механізації та автоматизації трудомістких технологічних процесів, удосконалення організації виробництва та ін. Урахування підприємством таких факторів дасть змогу підвищувати ефективність його діяльності [37].

2.3. Методичні підходи до економічного аналізу показників рентабельності

Розрахунок показників рентабельності підприємства є дуже важливим етапом в його оцінці економіко-господарського стану. Дані показники дозволяють судити про ефективність діяльності. На рівень і динаміку показників рентабельності впливає вся сукупність виробничо-господарських факторів: рівень організації виробництва і управління; структура капіталу і його джерел; ступінь використання виробничих ресурсів; обсяг, якість і структура продукції; витрати на виробництво і собівартість виробів; прибуток по видах діяльності і напрямку його використання [38].

Однак для того щоб робити якісь висновки, простого розрахунку даних показників недостатньо. Після розрахунку показників необхідно проаналізувати із застосуванням того чи іншого методу. Однією з найбільш популярних методик є факторний аналіз рентабельності підприємства.

Методологія факторного аналізу показників рентабельності передбачає розкладання вихідних формул розрахунку показника по всіх якісних і кількісних характеристиках інтенсифікації виробництва і підвищення ефективності господарської діяльності. Наприклад, для аналізу загальної

рентабельності (рентабельності активів) можна використовувати трьох чи п'ятифакторну модель.

Щоб спростити модель, витрати на виробництво і реалізацію продукції зводять до витрат на оплату праці, витрат на матеріали та амортизації основних засобів. Для практичного застосування моделі до витрат на матеріали варто додати вартість комплектуючих виробів і напівфабрикатів, палива, покупної енергії, робіт і послуг виробничого характеру (які виконуються сторонніми організаціями чи не основними підрозділами підприємства), і т.п. Витрати на оплату праці варто доповнити відрахуваннями на соціальні заходи. Крім того, окремим елементом варто врахувати інші витрати чи розподілити їх пропорційно між основними видами витрат [39].

В основі усіх використовуваних моделей, що використовуються для аналізу лежить наступне співвідношення [40]:

$$R = \frac{P}{K} = \frac{P}{F + E} = \frac{\frac{P}{N}}{\frac{F}{N} + \frac{E}{N}} = \frac{1 - \frac{S}{N}}{\frac{F}{N} + \frac{E}{N}} = \frac{1 - \left(\frac{U}{N} + \frac{M}{N} + \frac{A}{N} \right)}{\frac{F}{A} \times \frac{A}{N} \times \frac{E}{N}}, \quad (2.26)$$

де, R – рентабельність активів (капіталу);

P – прибуток від реалізації;

K – середня (за період) вартість активів;

F – середня (за період) вартість необоротних активів;

E – середні залишки оборотних активів;

N – об'єм реалізованої продукції;

$\frac{S}{N}$ – витрати на 1 гривню продукції по повній собівартості;

$\frac{U}{N}$ – зарплатоємність продукції;

$\frac{M}{N}$ – матеріалоємність продукції;

$\frac{A}{N}$ – амортизаціоємність продукції;

$\frac{F}{N}$ – фондоємність продукції по необоротних активах;

$\frac{E}{N}$ – фондоємність продукції по оборотних активах (коефіцієнт закріплення оборотних активів);

$\frac{P}{N}$ – рентабельність реалізованої продукції.

Рентабельність активів тим вище, чим вище прибутковість продукції, чим вище віддача необоротних активів і швидкість обороту оборотних активів, чим нижче загальні витрати на 1 гривню продукції і питомі витрати по економічних елементах (засобах праці, матеріалів, праці). Числова оцінка впливу окремих факторів на рівень рентабельності визначається за методом ланцюгових підстановок чи за інтегральним методом оцінки факторних впливів.

Трьох факторна модель аналізу рентабельності має вигляд:

$$R = \frac{\frac{P}{N}}{\frac{F}{N} + \frac{E}{N}} = \frac{\lambda^P}{\lambda^F + \lambda^E}, \quad (2.27)$$

де, λ^P – прибуток продукції:

$$\lambda^P = \frac{P}{N}, \quad (2.28)$$

де, λ^F – фондоємність (капіталоємність) продукції по основному капіталу:

$$\lambda^F = \frac{F}{N}, \quad (2.29)$$

де, λ^E – оборотність оборотних активів (капіталоємність по оборотному капіталу):

$$\lambda^E = \frac{E}{N}, \quad (2.30)$$

У даній моделі фактор оборотності оборотних активів відбивається величиною $\frac{E}{N}$, зворотної середньому числу оборотів.

На рівень показників рентабельності, які, по суті, є узагальнюючими, впливає багато чинників, що відбивають різні аспекти діяльності підприємства. Певна річ, позитивні чинники сприяють підвищенню рентабельності. Основне завдання керівника – кількісно оцінити вплив кожного чинника на

рентабельність, тобто оцінити саме його внесок. Регулюючи розмір чинників з урахуванням їх взаємозв'язку, можна досягти бажаного рівня рентабельності.

Визначимо вплив на зміну рентабельності таких чинників, як зміна цін та собівартості реалізованої продукції.

Позначимо рентабельність продукції попереднього та звітного періодів відповідно R_{Q0} та R_{Q1} . Загальна зміна рентабельності:

$$\Delta R_Q = R_{Q1} - R_{Q0}, \quad (2.31)$$

Рентабельність реалізованої продукції:

$$R_{Q0} = \frac{P_0}{V_0}, \quad (2.32)$$

$$R_{Q1} = \frac{P_1}{V_1}, \quad (2.33)$$

де, P_1, P_0 – прибуток від реалізації продукції за період відповідно попередній та звітний:

$$\begin{aligned} P_0 &= V_0 - S_0, \\ P_1 &= V_1 - S_1 \end{aligned} \quad (2.34)$$

де, S_0, S_1 – собівартість реалізованої продукції за період відповідно попередній та звітний;

V_0, V_1 – чиста виручка від реалізації продукції за період відповідно попередній та звітний.

Тоді:

$$R_{Q0} = \frac{V_0 - S_0}{V_0}, \quad R_{Q1} = \frac{V_1 - S_1}{V_1} \quad (2.35)$$

Вплив на зміну рентабельності цінового чинника ΔR_p розраховують за методом ланцюгових підстановок. При цьому поки що припускаємо, що собівартість не змінюється, тобто залишається на рівні попереднього року:

$$\Delta R_p = \frac{V_1 - S_0}{V_1} - \frac{V_0 - S_0}{V_0}, \quad (2.36)$$

Припускаючи, що виручка від реалізації не змінюється, а береться на рівні звітнього року, вплив фактора змін собівартості:

$$\Delta R_S = \frac{V_1 - S_1}{V_1} - \frac{V_1 - S_0}{V_1}, \quad (2.37)$$

Сума впливу двох наведених чинників відповідає загальній зміні рентабельності за період:

$$\Delta R_Q = \Delta R_P + \Delta R_S, \quad (2.38)$$

Рентабельність капіталу (активів), або економічна рентабельність, визначається за формулою:

$$R_A = \frac{\text{ЧП}}{A}, \quad (2.39)$$

де, ЧП – чистий прибуток;

A – активи.

Якщо чисельник і знаменник помножити на чисту виручку від реалізації продукції V , то рентабельність активів можна вважати добутком двох показників-співмножників, а саме: рентабельності реалізованої продукції R_Q та ресурсовіддачі, або оборотності активів O_A . Економічний зміст коефіцієнта K_T полягає в тому, що він показує, скільки виручки підприємство отримує від реалізації з кожної грошової одиниці, вкладеної в активи підприємства, тобто:

$$R_A = \frac{P_Q \cdot V}{A \cdot V} = \frac{P_Q}{V} \cdot \frac{V}{A} = R_Q \cdot O_A, \quad (2.40)$$

Взаємозв'язок впливу на рентабельність капіталу (активів) двох чинників – рентабельності реалізації та оборотності капіталу – показано на рис. 2.1.

Кожна точка графіку показує, яким має бути поєднання рентабельності продукції і оборотності капіталу, щоб рентабельність капіталу становила 12% (суцільна лінія). Штрихова лінія відповідає рентабельності активів у розмірі 20%.

Рентабельність
продукції

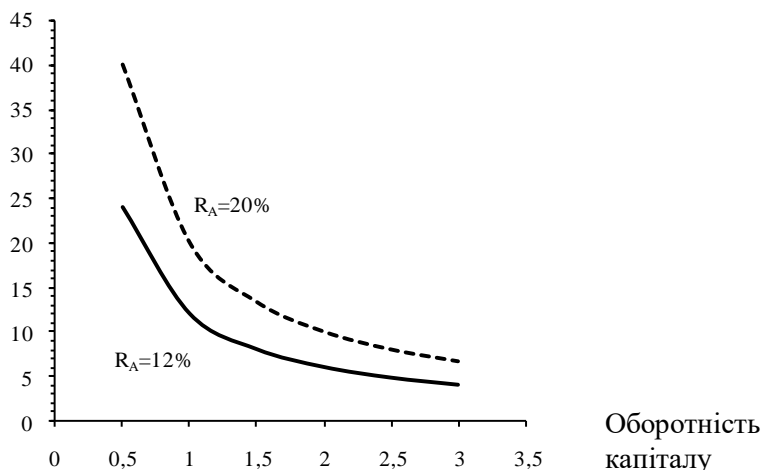

Рис. 2.1 – Двох факторна модель рентабельності активів

Регулювання рентабельності капіталу зводиться до впливу на рентабельність продукції та оборотність активів. Якщо рентабельність продукції збільшити неможливо, то, збільшуючи оборотність залучених ресурсів, збільшують рентабельність капіталу.

Оборотність капіталу в цілому та його складових (основних та обігових коштів, у тому числі запасів, дебіторської заборгованості, коштів тощо) має виняткове значення для оцінювання фінансового стану підприємства, його ділової активності.

У практиці фінансового аналізу в розвинених країнах рентабельність власного капіталу вважають найважливішим підсумковим показником, де фокусуються результати всіх напрямків діяльності підприємства. При цьому розглядаються три – і п'яти факторні моделі рентабельності.

Трьох факторна модель рентабельності власного капіталу [41, 42]:

Ще понад 100 років тому фінансові менеджери фірми "DuPont" запропонували рентабельність власного капіталу R_{BK} визначати як добуток рентабельності реалізації за чистим прибутком R_Q^X на рентабельність активів за чистим доходом від реалізації продукції $R_A^{ЧД}$ та коефіцієнта фінансової залежності (відношення сукупного капіталу до власного) $K_{\PhiЗ}$, тобто:

$$R_{BK} = R_Q^X \cdot R_A^{ЧД} \cdot K_{\PhiЗ} \quad (2.41)$$

де, R_{BK} – рентабельність власного капіталу;

R_Q^X – рентабельність реалізації за чистим прибутком:

$$R_A^{чд} = \frac{\text{Частка виручка від реалізації}}{\text{Активи}} \quad (2.42)$$

де, $R_A^{чд}$ – рентабельність активів за чистим доходом від реалізації продукції;

$K_{\phiз}$ – коефіцієнт фінансової залежності:

$$K_{\phiз} = \frac{\text{Активи}}{\text{Власний капітал}} \quad (2.43)$$

Із представленої моделі видно, що рентабельність власного капіталу підприємства залежить від трьох факторів першого порядку: чистої рентабельності продажів, ресурсовіддачі й структури джерел коштів, інвестованих у підприємство. Значимість даних показників пояснюється тим, що вони узагальнюють всі сторони фінансово-господарської діяльності підприємства: перший фактор узагальнює звіт про фінансові результати, другий – актив балансу, третій – пасив балансу.

Отже, рентабельність власного капіталу залежить від змін рентабельності продукції (операційна діяльність підприємства), ресурсовіддачі (інвестиційна діяльність) і співвідношення сукупного та позикового капіталу (фінансова діяльність). Це ілюструє рис. 2.2 [43].

З наведеної трифакторної моделі рентабельності власного капіталу випливає, що на її значення істотно впливає збільшення частки позикових коштів, тобто так званий фінансовий ліверидж (важіль), який супроводжується підвищенням ризику втрати підприємством фінансової незалежності.

З огляду на цей ризик фінансовий аналітик визначає і регулює рівень фінансового важеля, з'ясовує, на скільки відсотків зміниться рентабельність власного капіталу при зміні валового прибутку (ВП) на 1% за умов різних часток позикового капіталу в пасивах підприємства. Проілюструємо дію фінансового важеля на прикладі, наведеному на рис. 2.2.

Рівень фінансового важеля:

$$P_{\phiв} = \frac{\Delta R_{BK}, \%}{\Delta ВП, \%}, \quad (2.44)$$

де, $\Delta R_{BK\%}$ – рівень зміни рентабельності власного капіталу у відсотках;
 $\Delta ВП_{\%}$ – рівень зміни валового прибутку.

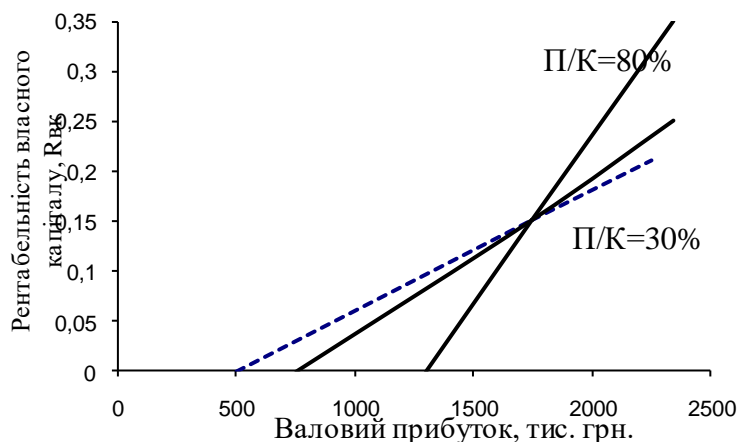

Рис. 2.2 – Фінансовий леверидж (важіль)

Аналогічно до дії механічного важеля, що передбачає внаслідок прикладання невеликих зусиль отримання помітного результату, дія фінансового важеля полягає в тому, що незначні зміни валового прибутку можуть спричинити істотні зміни рентабельності власного капіталу.

Точка перетину на рис. 2.2 відповідає такій величині валового прибутку, коли значення показника R_{BK} не змінюється при різних значеннях ПК (фінансовий важіль нейтральний). Якщо прибуток менший цієї величини, підприємству доцільно нарощувати капітал за критерієм R_{BK} , використовуючи власні джерела (від'ємний фінансовий важіль), якщо прибуток більший, доцільно залучати позикові кошти (додатний важіль).

Слід зважати також на зворотний напрямок дії фінансового важеля. При незначному зменшенні валового прибутку рентабельність власного капіталу істотно знизиться на підприємстві з високим фінансовим важелем і несуттєво – з низьким.

П'яти факторна модель рентабельності власного капіталу [44]:

Перелік показників-співмножників, що визначають рентабельність власного капіталу, можна розширити. Йдеться про такі важливі показники фінансового стану підприємства, як ліквідність, оборотність поточних активів, співвідношення термінових зобов'язань і капіталу підприємства.

Розширена формула для визначення впливу чинників на рентабельність власного капіталу має вигляд:

$$R_{BK} = \frac{P}{BK} = \frac{P}{V} \cdot \frac{A}{BK} \cdot \frac{ПП}{A} \cdot \frac{ПА}{AA} \cdot \frac{V}{ПА}, \quad (2.45)$$

де, P – чистий прибуток;

V – чиста виручка від реалізації продукції;

A – активи;

BK – власний капітал.

$ПА$, $ПП$ – відповідно поточні активи та пасиви за даними балансу підприємства.

П'яти факторна модель включає такі показники: рентабельність реалізації, коефіцієнт фінансової залежності, частка термінових зобов'язань у валюті балансу, коефіцієнт загального покриття (поточної платоспроможності), оборотність поточних активів.

Наведену формулу з метою розширення аналітичних висновків можна доповнити таким співмножником, як коефіцієнт реінвестування чистого прибутку K_P (частка чистого прибутку, що спрямовується на нагромадження; за визначенням – нерозподілений прибуток). У результаті отримаємо коефіцієнт нарощування власного капіталу за рахунок прибутку ΔBK_P , який визначається відношенням реінвестованого прибутку до власного капіталу:

$$\Delta BK_P = \frac{P_r}{BK} \cdot \frac{A}{BK} \cdot \frac{ПП}{A} \cdot \frac{ПА}{ПП} \cdot \frac{V}{ПА} \cdot \frac{P}{P_r}, \quad (2.46)$$

де, P_r – частка реінвестованого прибутку.

Підвищення рентабельності власного капіталу і коефіцієнта реінвестування прибутку за умов збереження пропорцій між фінансовими показниками, визначеними за три - або п'ятифакторною моделлю, детермінує темп збільшення виручки від реалізації продукції:

$$\Delta V = \frac{K_P \cdot R_{BK}}{1 - K_P \cdot R_{BK}}, \quad (2.47)$$

Факторна модель рентабельності виробничих фондів може бути подана так:

$$R_{B\Phi} = \frac{P}{OB\Phi + ОбB\Phi} = \frac{\frac{P}{V}}{\frac{OB\Phi}{V} + \frac{ОбB\Phi}{V}} = \frac{1 - \frac{S}{V}}{\frac{OB\Phi}{V} + \frac{ОбB\Phi}{V}} = \frac{1 - \left(\frac{3\Pi}{V} + \frac{M}{V} + \frac{A_m}{V} \right)}{\frac{OB\Phi}{V} + \frac{ОбB\Phi}{V}}, \quad (2.48)$$

де, $\frac{P}{V}$ – рентабельність продукції;

$\frac{S}{V}$ – витрати на 1 грн. продукції за повною собівартістю;

$\frac{3\Pi}{V}$, $\frac{M}{V}$, $\frac{A_m}{V}$ – частки відповідно зарплати, вартості матеріалів та

амортизації у реалізованій продукції V ;

$OB\Phi$, $ОбB\Phi$ – середнє значення вартості за період виробничих фондів відповідно основних та оборотних;

$\frac{OB\Phi}{V}$ – фондомісткість продукції за основними виробничими

фондами;

$\frac{ОбB\Phi}{V}$ – коефіцієнт закріплення обігових коштів.

Кількісну оцінку впливу окремих чинників на рівень рентабельності виробничих фондів визначають методом ланцюгових підстановок або інтегральним методом оцінювання впливу чинників.

РОЗДІЛ 3. ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ РЕНТАБЕЛЬНОСТІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА ПАТ «КОНОТОПСЬКИЙ АРМАТУРНИЙ ЗАВОД»

3.1. Організаційно-економічна характеристика виробничо-господарської діяльності ПАТ "Конотопський арматурний завод"

ПАТ "Конотопський арматурний завод" заснований 01.04.1973 року. Завод є головною спеціалізованою організацією по проектуванню нафтопромислового обладнання в Україні. Підприємство знаходиться за адресою: вул. Вирівська, 60, м. Конотоп, Сумська обл., 41612, Україна.

Найвищим органом управління на ПАТ "Конотопський арматурний завод" є загальні збори акціонерів. Загальні збори акціонерів – це провідна ланка в загальній структурі управління виробничим підприємством покликане забезпечити єдине взаємопов'язане керівництво всіма сторонами його діяльності. ПАТ "Конотопський арматурний завод" має лінійну організаційну структуру управління.

Сфера діяльності підприємства: виробництво нафтогазопромислового обладнання та сталюї трубопровідної арматури високого тиску, ковально-пресове виробництво.

Номенклатура товарної продукції: обладнання обв'язки обсадних колон, арматура фонтанна, засувки різноманітні, арматура сталюя трубопровідна, клапани фланцеві, прохідні, обкатні, крани шарові, арматура з сірого чавуну.

Особливу увагу ПАТ "Конотопський арматурний завод" приділяє якості продукції, що випускається. Спеціальне конструкторсько-технологічне бюро, що працює при заводі, дозволяє забезпечити конструкторські розробки, впровадити нові технології, забезпечити сервісне обслуговування та ремонт обладнання.

Конкурентами ПАТ "Конотопський арматурний завод" по нафтогазопромислому обладнанню є:

- ВАТ АК "Корвет" м. Курган, ВАТ "Сібнафтомаш" Тюмень, ВАТ "Станкомаш" м. Челябінськ, ФГУП ПО "Барикади" м. Волгоград, ТОВ "Уралнафтохіммаш" м. Челябінськ, Росія;

- завод ім. Саттархана, завод Азоїлнафтомаш м. Баку, Азейбарджан;
- Усть-Каменогорський завод, Казахстан;

Постачальники за основними видами сировини та матеріалів:

- ДП "Завод УБ и ВТ", ОАО "СМНПО ім. М. В. Фрунзе" м. Суми;
- ЧНПКП "Премьер", ВАТ "Електрометалургійний завод Дніпроспецсталь" ім. А. Н. Кузьміна, ТОВ ТГ "Содружество" м. Дніпропетровськ;

- ПП "Стелліт" м. Черкаси;
- ТОВ "ТД Укрцвмет" м. Миколаїв;
- ТОВ "НВО "Маспром" м. Київ;
- фірма "Т88 Роїзка" м. Варшава, Польща.

Основні інвестиційні витрати направлені на забезпечення конкурентоспроможності продукції, технічне переозброєння виробництва, модернізацію і реконструкцію, впровадження енергозберігаючих технологій, організацію впровадження системи автоматизованого управління затратами.

Виробництво і реалізація продукції – це невід’ємні елементи господарського процесу підприємства, і саме від того, наскільки вони узгоджені між собою, настільки виробництво здатне забезпечити ринковий попит, в першу чергу по найбільш прибутковим видам продукції, від маркетингу, налагоджених ефективних каналів збуту залежить кінцевий результат підприємства.

Інформація про обсяги виробництва та реалізацію основних видів продукції за 2016-2018 рр. подано в додатку Д. В додатку наведено основні види продукції, обсяг виробництва та реалізації яких по підприємству складають більше 5% від загального обсягу виробленої продукції в грошовому вимірі.

З аналізу даних додатку Д видно, що найбільшу частку в обсязі товарної

продукції має нафтопромислове устаткування, в середньому за 2016-2018 роки вона становить 31,17 %, але у порівнянні з 2017 роком у 2018 році його частка виробництва зменшилась з 42,90 % до 23,8 %. Таке зменшення частки обсягу нафтопромислового устаткування сталося внаслідок зменшення замовлень на даний вид продукції.

ПАТ "Конотопський арматурний завод" є розвиненим підприємством, відомим за межами країни своєю продукцією. Та це є недостатнім для повного уявлення про стан даного підприємства, тому проаналізуємо основні показники його виробничо-господарської діяльності за період 2016-2018 рр. (див. табл. 3.1).

Таблиця 3.1 – Основні показники виробничо-господарської діяльності ПАТ "Конотопський арматурний завод" за 2016-2018 рр., тис. грн.

№ з/п	Показник	Рік			Абсолютне відхилення, тис. грн.	
		2016	2017	2018	2016-2017	2017-2018
1	Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	31301	39340	31688	+ 8039	- 7652
2	Чистий доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	27251	33774	26542	+ 6523	- 7232
3	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	23187	30848	21086	+ 7661	- 9762
4	Валовий прибуток (збиток)	4064	2926	5456	- 1138	+ 2530
5	Чистий прибуток (збиток)	(1912)	(3697)	(6781)	+ 1785	+ 3084
6	Необоротні активи	32149	34171	32967	+ 2022	- 1204
7	Поточні зобов'язання	26548	19769	14575	- 6779	- 5194
8	Власний капітал	41808	38111	31330	- 3697	- 6781

З таблиці 3.1 видно, що підприємство за період 2016-2018 рр. отримувало дохід від реалізації продукції. Так у 2016 році чистий дохід становив 27 251 тис. грн., у 2017 році – 33 774 тис. грн., а в 2018 році – 26 542 тис. грн. Проте обсяг чистого доходу від реалізації продукції за період 2017-2018 рр. зменшився на 7 232 тис. грн., що свідчить про зниження рівня ефективності функціонування підприємства в порівнянні із 2016-2018 рр., де спостерігалась протилежна

тенденція до зростання обсягу чистого доходу від реалізації на 8 039 тис. грн.

Валовий прибуток у період з 2017 по 2018 рр. мав тенденцію до зростання, його показник зріс на 2 530 тис. грн., що слід пов'язувати із збільшенням обсягу виробництва та реалізацією продукції. У 2016-2017 рр. спостерігалась негативна тенденція зміни розміру валового прибутку який скоротився на 1 138 тис. грн.

Щодо власного капіталу, то за аналізовані три роки його обсяг зменшувався. Причиною цього спаду стали додаткові витрати підприємства, а саме покриття збитків, часткове уцінення необоротних активів, зниження курсу акцій.

За період 2016-2017 рр., собівартість зросла на 7 661 тис. грн., що пов'язано, в першу чергу, із зростанням цін на паливно-енергетичні та основні матеріальні ресурси, а також за рахунок витрат на модернізацію виробництва.

В свою чергу за 2017-2018 рр. спостерігається зниження собівартості реалізованих основних видів продукції на 9 762 тис. грн., що пов'язано з впровадженням енергозберігаючих технологій у відповідності до інвестиційної програми розвитку підприємства, що в свою чергу дало можливість зменшити витрати та покращити якісні характеристики продукції.

Розмір поточних зобов'язань з кожним наступним роком має тенденцію до спаду. Зменшення частки кредиторської заборгованості свідчить підвищення поточної ліквідності підприємства. Подальше зменшення частки кредиторської заборгованості буде збільшувати поточну ліквідність підприємства.

Для визначення ефективності роботи підприємства, важливу роль має дослідження стану його основних фондів та ефективність їх використання. В таблиці 3.2 розглянуто стан та ефективність використання основних засобів ПАТ "Конотопський арматурний завод" за 2016-2018 рр.

Розраховані показники про наявність та ефективність використання основних фондів ПАТ "Конотопський арматурний завод" дозволяє визначити, що середньорічна вартість основних фондів за період 2016-2018 рр. постійно зменшується. За період 2016-2017 рр. на 661 тис. грн., за 2017-2018 рр. на 1 183

тис. грн., також відбулося зниження рівня зносу основних фондів на кінець періоду 2017-2018 рр., що є позитивним фактором.

Таблиця 3.2 – Наявність та ефективність використання основних засобів ПАТ "Конотопський арматурний завод" за 2016-2018 рр.

№ з/п	Показник	Рік			Абсолютне відхилення	
		2016	2017	2018	2016-2017	2017-2018
1	Середньорічна вартість основних засобів, тис. грн.	19681	19020	17 837	-661	-1183
2	Знос основних засобів, тис. грн.	33437	34379	28309	+ 942	- 6070
3	Обсяг виробництва продукції, тис. грн.	15356	21420,4	22768,5	+6064,4	+ 1348,1
4	Середньоспискова чисельність, чол.	488	450	429	- 38	- 21
5	Фондовіддача	0,78	1,13	1,28	+ 0,35	+ 0,15
6	Фондомісткість	1,28	0,89	0,78	- 0,39	- 0,11
7	Фондоозброєність	40,33	42,27	41,58	+ 1,94	- 0,69

Проаналізувавши, такі показники як фондовіддача, фондомісткість та фондоозброєність бачимо, що показник фондовіддачі за період 2016-2018 рр. зріс на 0,2, тобто збільшився обсяг виробленої продукції на одиницю основних виробничих фондів, а показник фондомісткість навпаки зменшився на 0,28, тобто зменшилась вартість основних фондів, що припадає на одиницю продукції. Фондоозброєність підприємства за період 2017-2018 рр. зменшилась в порівнянні з періодом 2016-2017 рр., це сталося внаслідок зменшення середньорічної вартості основних фондів, а також за рахунок високої плинності кадрів.

У таблиці 3.3 наведені дані про наявність та забезпеченість персоналом ПАТ "Конотопський арматурний завод" за період 2016-2018 рр.

Згідно розрахунків з табл. 3.3 видно, що продуктивність праці за період 2016-2018 рр. постійно зростає в зв'язку із збільшенням вартісного обсягу виробництва за аналізований період і це свідчить про ефективне використання трудових ресурсів.

Фонд оплати праці усіх працівників в 2015 році збільшено відносно

попереднього року на 2131,3 тис. грн. А фонд оплати праці в 2018 році зменшено відносно попереднього року на 828,19 тис. грн.

Таблиця 3.3 – Наявність та забезпеченість персоналом ПАТ "Конотопський арматурний завод" за 2016-2018 рр.

№ з/п	Показник	Рік			Абсолютне відхилення, чол.	
		2016	2017	2018	2016-2017	2017-2018
1	Середньооблікова чисельність працівників, чол.	488	450	429	-38	-21
2	Обсяг продукції, тис. грн.	15356	21420,4	22768,5	+ 6064,4	+ 1348,1
3	Продуктивність праці, тис. грн.	31,47	47,6	53,1	+ 16,13	+ 5,5
4	Фонд оплати праці, тис. грн.	9105,9	11237,2	10409,01	+ 2131,3	- 828,19

Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу на підприємстві з кожним роком зменшується, за період 2016-2018 рр. кількість працівників зменшилась на 59 осіб. Плинність кадрів зумовлена зменшенням обсягу виробничої роботи працівників на підприємстві за рахунок механізації виробничих процесів, що супроводжується раціональнішою організацією праці та можливістю вивільнення частини робітників.

Виходячи тільки з розрахунку основних показників підприємства, не можна зробити детальний опис виробничо-господарського стану підприємства. Для більш детального розгляду необхідно провести аналіз підприємства за основними групами показників рентабельності.

3.2. Оцінка рівня рентабельності господарської діяльності ПАТ "Конотопський арматурний завод"

Показники рентабельності характеризують прибутковість різних напрямків діяльності підприємства (виробничої, підприємницької, інвестиційної), в цілому окупність всіх витрат.

Вони більш повно, ніж прибуток, характеризують остаточні результати

господарювання, тому що їхня величина показує співвідношення ефекту з наявними чи використаними ресурсами, їх застосовують для оцінки діяльності підприємства і як інструмент в інвестиційній політиці і ціноутворенні.

Проаналізуємо показники рентабельності для ПАТ "Конотопський арматурний завод" за формулами 2.1–2.7, 2.9, 2.11–2.14, 2.16, 2.18–2.22, 2.25. Розраховані показники представлено в Додатку Е.

Згідно розрахунків з Додатку Е маємо:

На 1 грн. чистої виручки в 2016 році припадало 0,149 тис. грн. валового прибутку від звичайної діяльності (або 14,9 %), в 2017 році – 0,087 тис. грн. валового прибутку (або 8,7 %), а у 2018 році – 0,206 тис. грн. (або 20,6%).

Зменшення показника в 2017 році порівняно з 2016 роком на 0,062 тис. грн. (6,2 %) викликано насамперед збільшенням собівартості продукції, а також зменшенням обсягу реалізованої продукції за окремими номенклатурними позиціями. У 2018 році спостерігається зростання показника порівняно з 2017 р. на 0,119 тис. грн. (11,9%) причиною цього росту слугує зниження собівартості реалізованих основних видів продукції за рахунок впровадженням енергозберігаючих технологій.

За показниками рентабельність реалізованої продукції за операційним прибутком та рентабельність за чистим прибутком отримано від'ємні значення, які з кожним роком знижуються, що вказує на відсутність операційного та чистого прибутку підприємства. За аналізуємий період у підприємства збільшувалися збитки така тенденція викликана високою собівартістю реалізованої продукції, високим рівнем зносу основних фондів.

Постійне зменшення показника рентабельності активів (на 6,3 % – у 2017 р. проти 2016 р. та на 1,35 % – у 2018 р. порівняно з 2017 р.) відбувається через зниження рентабельності продажів. Ця негативна тенденція вказує на низьку ефективність виробничої та фінансової діяльності протягом цього періоду.

Рентабельність власного капіталу ПАТ "Конотопський арматурний завод" з кожним роком знижується: у 2016 р. він склав (- 4,6 %), у 2017р – (- 9,7 %) , у 2018 р. – (- 21,6 %), що свідчить про неефективність використання власних

джерел фінансування та зменшення з кожним роком величини чистого прибутку.

Позитивна динаміка рентабельності позикового капіталу (- 64,8 % – у 2016 р., - 101,3 % – у 2017 р., - 90,8 % – у 2018р.) вказує на значне зменшення залежності підприємства від кредиторів, що було досягнуто шляхом фінансування господарської діяльності за рахунок власних коштів.

На зменшення рентабельності виробничих фондів та необоротних активів ПАТ "Конотопський арматурний завод" протягом 2016-2018 рр. вплинули випереджаючі темпи спаду величини чистого прибутку проти змін середньорічної вартості виробничих фондів та необоротних активів, що вказує на низьку продуктивність їх використання у виробничій діяльності заводу.

Величина чистого прибутку, яка припадає на кожну гривню оборотних активів (рентабельність оборотних активів) також протягом цього періоду мала значні темпи спаду: - 5,1 % – у 2016 р., - 38,9 % – у 2017 р., - 14,8% – у 2018 р.

Такий негативний вплив на зміну рентабельності оборотних активів зробили зниження обсягу прибутку від основної діяльності та збільшення оборотних активів.

Рентабельність продукції за валовим прибутком протягом 2016-2018 рр. зросла з 17,5 % у 2016 р. до 25,9 % у 2018 р., тобто збільшилась на 8,4% за рахунок збільшення обсягу реалізованої продукції.

Коефіцієнт витрат на збут за період 2017-2018 рр. зріс на 0,034 тис. грн. (3,4 %) порівняно з періодом 2016-2017 рр., де цей показник знизився на 0,036 тис. грн. (3,6 %), що свідчить про збільшення витрат підприємства, пов'язаних з реалізацією продукції (товарів), тобто витрат на утримання підрозділів, які займаються збутом, рекламою, доставкою продукції клієнтам.

Адміністративні витрати за період 2017-2018 рр. зросли на 3,4 % або на 0,034 тис. грн. в порівнянні з періодом 2016-2017 р., за рахунок збільшення витрат, пов'язаних з управлінням і обслуговуванням підприємства.

Величина рентабельності операційних витрат та рентабельності витрат діяльності підприємства характеризується незначним зменшенням, причинами

чого можуть бути зменшення розміру боргу та втрати від знецінення запасів, що зберігаються на складах.

Рентабельність продаж з кожним роком зменшувався, за період 2016-2017 рр. цей показник знизився на 0,033 тис. грн. (3,3 %), за 2017-2018 рр. на 0,12 тис. грн. (12 %), причиною такого спаду послужили зростання собівартості продукції та падіння обсягу продажів.

На підставі зробленого аналізу бачимо, що у 2016-2018 рр. відбулося значне зниження рентабельності підприємства ПАТ "Конотопський арматурний завод" за всіма розрахованими показниками рентабельності, що пов'язано зі значним зниженням обсягу отриманого прибутку.

Таблиця 3.4 – Зміна рентабельності власного капіталу ПАТ "Конотопський арматурний завод" за 2016-2018 рр.

№ з/п	Показник	Роки			Абсолютне відхилення	
		2016	2017	2018	2016/ 2017	2017 /2018
1	Чистий прибуток, тис. грн.	-1912	- 3697	-6781	-1785	-3084
2	Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн.	27251	33774	26542	+6523	-7232
3	Вартість активів, тис. грн.	69557	59081	50411	-10476	-8670
4	Вартість власного капіталу, тис. грн.	41808	38111	31330	-3697	-6781
5	Рентабельність продаж	-0,061	-0,094	-0,214	-0,033	-0,12
6	Коефіцієнт фінансової залежності	166,37	155,02	160,9	-11,37	+ 5,88
7	Доходність активу	- 0,027	-0,063	-0,135	-0,036	-0,072
8	Рентабельність власного капіталу	-0,046	-0,097	-0,216	-0,051	-0,119

При аналізі коефіцієнтів рентабельності найбільш широке поширення одержала факторна модель фірми «DuPont». Призначення моделі – визначити фактори, що впливають на ефективність роботи підприємства й оцінити цей вплив. Оскільки існує безліч показників рентабельності, аналітиками цієї фірми обраний один, на їхню думку, найбільш значимий – рентабельність власного капіталу. Для проведення аналізу необхідно змоделювати факторну модель коефіцієнта рентабельності власного капіталу за формулою 2.41.

Для аналізу впливу на зміну рентабельності даних факторів скористаємось методом абсолютних різниць.

Вплив на зміну рентабельності власного капіталу зміни показника чистої рентабельності продажів в 2017 р. визначимо за наступною формулою:

$$\Delta R_{\hat{A}\hat{E}}^R = \Delta R_Q^X \cdot R_A^{X\hat{A}2014} \cdot \hat{E}_{\hat{O}\hat{C}}^{2014} = (-0,033) \cdot (-0,027) \cdot 166,37 = 0,149583 \hat{a}\hat{a}\hat{i} 14,96 \%$$

Визначимо зміну коефіцієнта рентабельності власного капіталу за рахунок зміни показника ресурсовіддачі (доходності активів):

$$\Delta R_{\hat{A}\hat{E}}^R = R_Q^{X2015} \cdot \Delta R_A^{X\hat{A}} \cdot \hat{E}_{\hat{O}\hat{C}}^{2014} = (-0,094) \cdot (-0,036) \cdot 166,37 = 0,562996 \hat{a}\hat{a}\hat{i} 56,29 \%$$

Оцінимо зміну коефіцієнта рентабельності власного капіталу за рахунок зміни структури капіталу:

$$\Delta R_{\hat{A}\hat{E}}^k = R_Q^{X2015} \cdot R_A^{X\hat{A}2015} \cdot \Delta \hat{E}_{\hat{O}\hat{C}} = (-0,094) \cdot (-0,063) \cdot (-11,37) = -0,067333 \hat{a}\hat{a}\hat{i} -6,73 \%$$

Склавши значення зміни показника рентабельності власного капіталу за рахунок кожного фактору одержимо загальну зміну значення коефіцієнта:

$$\Delta R_{BK} = \Delta R_{BK}^R + \Delta R_{BK}^R + \Delta R_{BK}^k = 0,149583 + 0,562996 + (-0,067333) = +0,64524 \text{ або } 64,52 \%$$

Загальна зміна показника рентабельності власного капіталу в 2017 р. склала 64, 52 %.

Визначимо вплив показника чистої рентабельності продажів в 2018 р. на зміну рентабельності власного капіталу за наступною формулою:

$$\Delta R_{\hat{A}\hat{E}}^R = \Delta R_Q^X \cdot R_A^{X\hat{A}2015} \cdot \hat{E}_{\hat{O}\hat{C}}^{2015} = (-0,12) \cdot (-0,063) \cdot 155,02 = 1,171951 \hat{a}\hat{a}\hat{i} 117,19 \%$$

Зміна коефіцієнта рентабельності власного капіталу через зміну показника ресурсовіддачі (доходності активів) визначається наступним чином:

$$\Delta R_{\hat{A}\hat{E}}^R = R_Q^{X2016} \cdot \Delta R_A^{X\hat{A}} \cdot \hat{E}_{\hat{O}\hat{C}}^{2015} = (-0,214) \cdot (-0,072) \cdot 155,02 = 2,388548 \hat{a}\hat{a}\hat{i} 238,85 \%$$

Проаналізуємо зміну коефіцієнта рентабельності власного капіталу за рахунок зміни структури капіталу:

$$\Delta R_{\hat{A}\hat{E}}^k = R_Q^{X2016} \cdot R_A^{X\hat{A}2016} \cdot \Delta \hat{E}_{\hat{O}\hat{C}} = (-0,214) \cdot (-0,135) \cdot 5,88 = 0,169837 \hat{a}\hat{a}\hat{i} 16,99 \%$$

Загальне значення зміни показника рентабельності власного капіталу за рахунок кожного фактору:

$$\Delta R_{BK} = \Delta R_{BK}^R + \Delta R_{BK}^R + \Delta R_{BK}^k = 1,171951 + 2,388548 + 0,169837 = 3,730336 \text{ або } 373,03 \%$$

Загальна зміна показника рентабельності власного капіталу в 2018 р. склала 373,03 %.

Основні фактори впливу на рівень рентабельності власного капіталу наведені в табл. 3.5.

Таблиця 3.5 – Вплив основних факторів на рентабельність власного капіталу ПАТ "Конотопський арматурний завод" за 2017-2018 рр.

Показники	Вплив, %	
	2017 р.	2018 р.
Чиста рентабельність продажів	+ 14,96	+ 117,19
Доходність активів (капіталу)	+ 56,29	+ 238,85
Структура капіталу	- 6,73	+ 16,99
Усього (зміна рентабельності власного капіталу)	+ 64,52	+ 373,03

Таким чином, у 2017 році за рахунок зростання чистої рентабельності продажів та доходності активів (капіталу) показник рентабельності власного капіталу зріс на 14,96 % та 56,29 % відповідно. Зменшення показника структури капіталу привело до зниження рентабельності на 6,73 %.

У 2018 р. за рахунок значного зростання коефіцієнта чистої рентабельності продажів та показника доходності активів (капіталу) в 2018 р. привело до росту рівня рентабельності власного капіталу відповідно на 117,19% та 238,85% та, а зростання показника структури капіталу вплинуло на збільшення рентабельності власного капіталу на 16,99 %.

Таким чином, факторний аналіз показника рентабельності власного капіталу відображає зростання значення цього показника за період 2017-2018 рр. Це пов'язано в першу чергу зі збільшенням обсягу виручки від реалізації продукції, зменшенням питомої ваги собівартості реалізованої продукції на кінець періоду та зростанню валового прибутку ПАТ "Конотопський арматурний завод".

У цих розрахунках черговий раз простежується обернено пропорційний зв'язок між структурою капіталу (або коефіцієнтом фінансової залежності підприємства) й зміною рентабельності власного капіталу: збільшення ступеня фінансової залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування приводить до зниження рентабельності власного капіталу.

І все-таки, не дивлячись на те, що показник рентабельності власного капіталу на підприємстві має позитивні тенденції зростання, проте для ефективного функціонування необхідно шукати додаткові резерви підвищення рентабельності підприємства в цілому.

3.3. Оцінка резервів зростання рентабельності господарської діяльності підприємства

Рівень прибутковості функціонування підприємства найбільш точно визначають показники рентабельності, які характеризують рівень віддачі витрат або частку використання наявних ресурсів у процесі виробництва і реалізації продукції, робіт та послуг. Збільшення показників рентабельності підприємства значною мірою залежить від зростання чистого прибутку, який залишається в розпорядженні підприємства після сплати податків.

Щоб постійно забезпечувати зростання прибутку, треба шукати невикористані можливості його збільшення, тобто резерви зростання.

Резерви збільшення прибутку можуть бути отримані за рахунок:

- ◆ зростання обсягу випуску продукції (робіт, послуг);
- ◆ зниження витрат на виробництво і реалізацію продукції;
- ◆ економії і раціонального використання коштів на оплату праці робітників та службовців;
- ◆ запровадження досягнень інноваційного розвитку, в результаті чого зростає продуктивність праці.

Резерви підвищення рівня рентабельності, як правило, групуються по трьох напрямках:

1. зниження собівартості окремих видів продукції за рахунок зменшення матеріаломісткості, трудомісткості, збільшення фондівіддачі, скорочення адміністративно-управлінських працівників;

2. зростання прибутковості (прибутку від реалізації продукції) підприємства за рахунок збільшення обсягів виробництва і реалізації,

поліпшення структури і якості продукції;

3. зростання кінцевого балансового прибутку в результаті зниження собівартості реалізованої продукції і усунення втрат від іншої реалізації і нереалізаційних заходів.

Резерви збільшення суми прибутку і рентабельності пов'язані з напрямками господарювання підприємства, тому важливим для ПАТ "Конотопський арматурний завод" є детальне вивчення масштабів дії, форм контролю та використання найбільш істотних внутрішніх і зовнішніх чинників ефективності на різних рівнях управління діяльністю підприємства.

Головні внутрішні і зовнішні чинники підвищення ефективності діяльності підприємства ПАТ "Конотопський арматурний завод":

1. Технологія. Технологічні нововведення, особливо сучасні форми автоматизації та інформаційних технологій, справляють значний вплив на рівень і динаміку ефективності виробництва продукції;

2. Матеріали та енергія позитивно впливають на рівень ефективності, якщо розв'язуються проблеми ресурсозбереження, зниження матеріаломісткості та енергоємності продукції, раціоналізується управління запасами матеріальних ресурсів і джерелами постачання;

3. Вироби. Пропоновані підприємством для реалізації продукти мають з'явитися на ринку в потрібному місці, у потрібний час і за прийнятною для споживача ціною. У зв'язку з цим суб'єкт діяльності має стежити за тим, щоб не виникало будь-яких організаційних та економічних перешкод між виробництвом продукції (наданням послуг) та окремими стадіями маркетингових досліджень.

4. Працівники. Основним джерелом і визначальним чинником зростання ефективності діяльності є працівники – керівники, менеджери, спеціалісти, робітники. Ділові якості працівників, підвищення продуктивності їхньої праці багато в чому зумовлюється діловим мотиваційним механізмом на підприємстві, підтриманням сприятливого соціального мікроклімату в трудовому колективі.

5. Організація і система. Єдність трудового колективу, раціональне делегування відповідальності, належні норми керування характеризують добру організацію діяльності підприємства, що забезпечує необхідну специфікацію та координацію управлінських процесів, а отже, вищий рівень ефективності будь-якої складної виробничо-господарської системи.

6. Методи роботи. За переважання трудомістких процесів досконаліші методи роботи стають достатньо перспективним для забезпечення зростання ефективності діяльності підприємства.

Постійне вдосконалення методів праці передбачає систематичний аналіз стану робочих місць та їхню атестацію, підвищення кваліфікації кадрів, узагальнення та використання нагромадженого на інших підприємствах позитивного досвіду.

7. Державна економічна і соціальна політика істотно впливає на ефективність суспільного виробництва. Основними її елементами є: практична діяльність владних структур; різноманітні види законодавства; фінансові інструменти (заходи, стимули); економічні правила та нормативи (регулювання доходів і оплати праці, контроль за рівнем цін, ліцензування окремих видів діяльності) тощо.

8. Структурні зміни в суспільстві також впливають на показники ефективності на різних рівнях господарювання. Найважливішими є структурні зміни економічного та соціального характеру. Головні з них відбуваються в таких сферах, як склад та технічний рівень основних фондів, масштабів виробництва та діяльності, склад персоналу за ознаками статі, освіченості, кваліфікації.

Резерви зростання прибутку і рентабельності практично невичерпні, оскільки не зупиняється розвиток науки і техніки, постійно удосконалюються форми і методи організації виробництва і праці. І лише вміле використання всієї системи перелічених чинників може забезпечити достатні темпи зростання ефективності виробництва на підприємстві ПАТ "Конотопський арматурний завод".

Шляхом реалізації даних заходів вдасться реалізувати резерви покращення діяльності підприємства ПАТ "Конотопський арматурний завод".

Основними джерелами резервів збільшення суми прибутку є збільшення обсягу реалізації продукції, зниження її собівартості, підвищення якості товарної продукції, реалізації її на більш вигідних ринках збуту.

Для визначення резервів зростання прибутку за рахунок резервів збільшення обсягу реалізації продукції необхідно виявлений раніше резерв росту обсягу реалізації продукції помножити на фактичний балансовий прибуток у розрахунку на одиницю продукції відповідного виду:

$$P \uparrow \Pi_{vPP} = \uparrow VPP_i \cdot BP_{факт.}^{од.і} \quad (3.1)$$

де, $\uparrow VPP_i$ – резерви збільшення обсягу виробництва товарної продукції;

$BP_{факт.}^{од.і}$ – фактичний балансовий прибуток від реалізації одиниці продукції:

$$BP_{факт.}^{од.і} = \frac{BP}{BP} \quad (3.2)$$

Отже, $P \uparrow \Pi_{vPP} = 22768,5 \cdot 0,5 \cdot \frac{5456}{22768,5} = 2727,99 \text{ тис.грн.}$

На досліджуємому підприємстві зростання обсягу виробництва може бути досягнуто за рахунок:

- впровадження заходів інноваційного розвитку;
- створення додаткових робочих місць;
- підвищення продуктивності праці за рахунок її інтенсифікації (суміщення професій, наукова організація праці, підвищення кваліфікації, розповсюдження передового досвіду);
- поліпшення використання робочого часу (скорочення цілоденних і внутрішньо змінних втрат, непродуктивних втрат);
- зростання сукупного попиту на продукцію та послуги, що надає підприємство.

Отже, у 2018 році сума можливого зростання прибутку за рахунок

резервів збільшення обсягу виробництва продукції (завантаження виробничих потужностей на 50%) склала 2727,99 тис. грн.

Резерви збільшення прибутку за рахунок зниження виробничої собівартості підраховуються в такий спосіб: попередньо виявлений резерв зниження витрат збільшується на можливий обсяг продажів з урахуванням резервів його росту:

$$P \uparrow \Pi_c = P \downarrow C \cdot (VPP_{\phi}^{варт} + \uparrow VPP^{варт}) \quad (3.3)$$

де, $P \downarrow C$ – попередньо виявлений резерв зниження собівартості на 1 грн. виробленої продукції:

$$P \downarrow C = \frac{\Delta C_{\phi_{III}}}{BP} \quad (3.4)$$

де, $VPP_{\phi}^{варт}$ – фактична виручка від реалізації продукції у вартісному вираженні;

$\uparrow VPP^{варт}$ – виявлений резерв зростання виручки від реалізації.

Таким чином резерв зростання прибутку за рахунок зниження собівартості товарної продукції становитиме:

$$P \uparrow \Pi_c = \frac{21086}{31688} \cdot 0,1 \cdot (31688 + 31688 \cdot 0,5) = 3162,89 \text{ тис.грн.}$$

Отже, у 2018 році сума можливого зростання прибутку за рахунок резервів зниження виробничої собівартості склала 3162,89 тис. грн.

Зниження собівартості на ПАТ "Конотопський арматурний завод" може бути здійснено за рахунок :

- ліквідації перевищення прямих матеріальних витрат на виготовлення продукції;

- ліквідації непродуктивних виплат заробітної плати основним виробничим робітникам;

- доведення до планових розмірів витрат на утримання й експлуатацію устаткування;

- ліквідації понадпланових і непродуктивних виплат у складі загальногосподарських витрат;

- ліквідації втрат від браку.

Реалізація резервів зниження собівартості продукції, що є у розпорядженні підприємства ПАТ "Конотопський арматурний завод", забезпечує:

- а) зниження рівня витрат на 1 гривню товарної продукції;
- б) підвищення рентабельності продукції;

Узагальнимо всі виявлені резерви зростання прибутку (табл. 3.6).

Таблиця 3.6 – Резерви росту прибутку ПАТ "Конотопський арматурний завод" за 2018 р.

Джерело резервів	Підвищення прибутку, тис. грн.
Зростання обсягу продаж	2727,99
Зниження собівартості продукції	3162,89
Разом	5890,88

Визначимо резерв підвищення рівня рентабельності в 2018 р. для ПАТ "Конотопський арматурний завод":

$$P \uparrow R = \frac{П + P \uparrow П_{vPP}}{C + P \downarrow C_{TB}} \cdot 100\% - R_{B.B.} \quad (3.5)$$

де, $П$ – фактичний балансовий прибуток;

$P \uparrow П_{vPP}$ – резерв зростання балансового прибутку;

C – собівартість товарної продукції;

$P \downarrow C_{TB}$ – резерв зростання (зниження) собівартості товарної продукції;

$R_{B.B.}$ – фактична рентабельність реалізованої продукції.

Виходячи з вище наведених розрахунків резерв зростання рентабельності у 2018 році складе:

$$P \uparrow R = \frac{5456 + 5890,88}{21086 - 21086 \cdot 0,1} \cdot 100\% - \frac{5456}{21086} = 59,533 \%$$

Отже, якщо підприємство в 2018 р. реалізує наявні резерви зростання прибутку, то після впровадження описаних вище заходів рентабельність виробничої діяльності у 2018 році зросте на 59,533 %.

Важливе значення для забезпечення умов зростання прибутку і

рентабельності має якість їх планування. Це складний і багатогранний процес, який включає в себе глибокий економічний аналіз виробничих і фінансових показників, досягнення максимальної узгодженості з кількісними і якісними показниками плану випуску продукції, її реалізації, собівартості, врахування наявних резервів збільшення випуску продукції, зниження витрат на виробництво.

Особливої уваги як на стадії планування прибутку, так і в ході повсякденно контролю за виконанням плану прибутку має виявлення зайвих для підприємства запасів товарно-матеріальних запасів сировини, матеріалів, інструментів й інших цінностей. Фінансові ресурси, вкладені в такі активи, уповільнюють обіговість коштів, і природно знижують рентабельність виробництва.

Отже, підприємство повинно активно шукати всі можливі шляхи вдосконалення виробництва, підвищення конкурентоспроможності власної продукції, що сприяє зростанню рентабельності господарської діяльності підприємства.

ВИСНОВКИ

Рентабельність є важливою економічною категорією, яка властива діяльності підприємств на принципах господарського та комерційного розрахунку і свідчить про його прибутковість. Це поняття, що характеризує економічну ефективність виробництва, за якої підприємство за рахунок грошової виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) повністю відшкодовує витрати на її виробництво й одержує прибуток як головне джерело розширеного відтворення.

Показник рентабельності виробництва має особливо важливе значення в сучасних, ринкових умовах, коли керівництву підприємства потрібно постійно приймати низку неординарних рішень для забезпечення прибутковості, а, отже, фінансової стійкості підприємства.

Проаналізувавши основні виробничо-економічні показники ПАТ "Конотопський арматурний завод" за досліджуваний період з 2016 по 2018 рр. можна зробити наступні висновки:

- ◆ аналіз наявності та ефективності використання основних засобів ПАТ "Конотопський арматурний завод" дозволяє визначити, що середньорічна вартість основних фондів має тенденцію спаду за період з 2016 по 2018 рр. Також відбулося зниження рівня зносу основних фондів на кінець 2017-2018 рр., що є позитивним фактором. Показник фондівдачі зріс на 0,2, тобто збільшився обсяг виробленої продукції на одиницю основних виробничих фондів, а показник фондомісткість навпаки зменшився на 0,28, тобто зменшилась вартість основних фондів, що припадає на одиницю продукції. Фондоозброєність підприємства зменшилась, це сталося внаслідок спаду середньорічної вартості основних фондів, а також за рахунок високої плинності кадрів;

- ◆ помітна тенденція зменшення чисельності працівників з кожним роком, за період з 2016 по 2018 рр. кількість працівників зменшилась на 59 осіб, що пов'язано, в основному, з впровадженням на підприємстві нової техніки і

прогресивних технологій;

- ◆ результати дослідження показників рентабельність реалізованої продукції за операційним прибутком та рентабельність за чистим прибутком отримано від'ємні значення, які з кожним роком знижуються, що вказує на відсутність операційного та чистого прибутку підприємства, спостерігається зростання рівня збитковості;

- ◆ рентабельність власного капіталу ПАТ "Конотопський арматурний завод" з кожним роком знижується, що свідчить про неефективність використання власних джерел фінансування та зменшення з кожним роком величини чистого прибутку;

- ◆ чиста виручка від реалізації продукції на кінець 2017-2018 рр. зменшилась на 7232 тис. грн., натомість розмір собівартості реалізованої продукції скоротилась на 9762 тис. грн. Незважаючи на скорочення собівартості продукції основні господарські показники підприємства погіршились у зв'язку із зменшенням обсягів реалізації продукції.

- ◆ За підсумками 2016-2017 рр. підприємство мало збиток у розмірі 3084 тис. грн., що на 1299 грн. більше збитку за період 2017-2017 рр. Це говорить про зменшення у підприємства джерела власних коштів, отриманих в результаті фінансово-господарської діяльності.

Низьку рентабельність усіх видів діяльності ПАТ "Конотопський арматурний завод" за досліджуваний період можна пояснити, насамперед, перевищенням собівартості виробництва продукції над цінами її реалізації.

Отже, із отриманих результатів досліджень можна зробити висновки, що використання прибутку у ПАТ "Конотопський арматурний завод" є не ефективним. Підприємство несе досить великі затрати – спостерігається стійке зростання собівартості. Головним чинником, що призводить до зростання собівартості продукції, є підвищення цін на матеріальні ресурси і послуги, які використовуються промисловими підприємствами.

Проведений аналіз виявив зниження більшості показників рентабельності ПАТ "Конотопський арматурний завод" за 2016-2018 рр., що говорить про не

ефективну його роботу протягом аналізованого періоду.

Щоб досягнути позитивного ефекту від реалізації продукції, тобто підвищити рівень рентабельності, необхідно зменшити собівартість продукції шляхом впровадження передових досягнень науки і техніки у виробництво, вдосконалення організації праці, прискорення оновлення матеріально-технічної бази підприємства, збільшення масштабів вилучення з виробництва технічно застарілих і економічно малоефективних машин та устаткування, прискорення впровадження комплексної механізації і автоматизації виробництва, ресурсозберігаючих та безвідходних технологій; забезпечення оптимального співвідношення основних і оборотних фондів у підприємстві; поліпшення розвитку матеріального стимулювання працівників підприємств за ефективне і раціональне використання промислової техніки і обладнання; забезпечення застосування прогресивних форм суспільної організації виробництва; прискорення впровадження нового економічного механізму господарювання, який зацікавить власника і виробника в раціональному використанні виробничих ресурсів. За допомогою реалізації запропонованих заходів можна досягти збільшення обсягів виробництва і в результаті отримати додатковий прибуток у розмірі 1960,126 тис. грн., а за рахунок зменшення собівартості товарної продукції – 31 629 тис. грн.

Отже, на підприємстві необхідно більшу увагу приділяти фінансовому плануванню і прогнозуванню, що допомогло б в майбутньому уникнути зайвих, неефективних витрат коштів, а також виявити приховані резерви виробничих потужностей.

СПИСОК ВИКОРИСТНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України "Про підприємства в Україні" : за станом на 27 березня 1991 р. / Верховна Рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 1991. – 207 с.
2. Бухало С. М. Організація, планування та управління діяльністю підприємства / Бухало С. М. – К.: Вища школа, 1999. – 470 с.
3. Ковальов А. І. Аналіз фінансового стану підприємства / Ковальов А. І. – К.: Знання, 2004. – 241 с.
4. Верещака В. В. Економічний аналіз фінансового стану підприємства / В.В. Верещака // Економіст. – № 12. – 2000. – С. 12-14.
5. Житна А. Е. Економічний аналіз господарської діяльності підприємства / Житна А. Е. – К.: Либідь, 1995. – 134 с.
6. Гловач О. К. Дискусійні проблеми обліку витрат і калькулювання собівартості продукції / О. К. Гловач // Бухгалтерський облік і аудит. – 2008. – № 10. – С. 3 – 7.
7. Юровський Б. О. Планування, облік, аналіз собівартості / Юровський Б.О. – Х. : Консульт, 2006. – 211 с.
8. Семенов Г. А. Фінансове планування і управління на підприємствах / Семенов Г. А. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 432 с.
9. Софронова Н. О. Економіка підприємства / Софронова Н. О. – М.: Юрист, 1998. – 156 с.
10. Мец В. О. Економічний аналіз фінансових результатів та фінансового стану підприємства / Мец В. О. – К.: КНЕУ, 2005. – 132с.
11. Збарський В. О. Оцінка показників рентабельності підприємства / В. О. Збарський // Економіка АПК. – 2008. – № 6. – С. 57-63.
12. Козак В. Г. Аналіз фінансового стану акціонерного товариства / В. Г. Козак, В. Я. Козак – К.: Монографія, 2000. – 93 с.
13. Савицька Г. В. Аналіз господарської діяльності підприємства / Савицька Г. В. – Мінськ : Екоперспектива, 2005. – 189 с.

14. Карлін Г. М. Аналіз фінансових звітів / Карлін Г. М. – К.: Інфра-М, 2002. – 546 с.
15. План рахунків бухгалтерського обліку активів капіталу зобов'язань і господарських операцій: 30 листопада 1999 р. – Офіц. вид. – К.: ГРІФРЕ : М-во фінансів України, 2000. – 67 с.
16. Метьюс М. Р. Теорія бухгалтерського обліку / М. Р. Метьюс, М. Х. Перера – К.: Діло, 1999. – 135 с.
17. Гіляровський Л. Т. Економічний аналіз / Гіляровський Л. Т. – М.: ЮНІТІ, 2002. – 156 с.
18. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3. “Звіт про фінансові результати”: Затв. наказом Міністерства фінансів України від 31 березня 1999 р. № 87 // Галицькі контракти. – 1999. – № 32.
19. Костирко Р. О. Фінансовий аналіз / Костирко Р. О. – К.: Фактор, 2007. – 784 с.
20. Клецький В. І. Прибуток в господарському механізмі / В. І. Клецький, І.В. Страх – Мінськ : Растр-7, 1986. – 456 с.
21. Черевко Г. В. Економіка підприємств / Г. В. Черевко, Г. Б. Іваницька – Львів: Апріорі, 2004. – 384 с.
22. Зайцев Н. Л. Економіка промислового підприємства / Зайцев Н. Л. – М.: ІНФРАМ, 1996.– 236 с.
23. Мельник О. М. Облік, аналіз та контроль фінансових ресурсів підприємства в процесі прийняття управлінських рішень / О. М. Мельник – Львів: в-цтво Львівської політехніки, 2013. – С. 478–479.
24. Чернелевський Л. М. Економічний аналіз на підприємствах промисловості і торгівлі / Чернелевський Л. М. – К.: Вікар, 2003. – 321 с.
25. Руденко Л. В. Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства / Руденко Л. В. – К. : Укоопспілка, 2000. – 422 с.
26. Баканов М. І. Теорія аналізу господарської діяльності / М. І. Баканов, А.Д. Шеремет – М.: Фінанси і статистика, 2003. – 194 с.
27. Бандурака О. М. Фінансова діяльність підприємств / О. М.

Бандурака, П.І. Орлов – К.: Либідь, 1998. – 765 с.

28. Бойчик І. М. Економіка підприємства / І. М. Бойчук, М. С. Харів – К.: Каравела, 2002. – 196 с.

29. Маркович В. М. Функціонування підприємницького капіталу / В. М. Маркович // Вісник НБУ. – №5. – 2001. – С. 17-24.

30. Лемківський Л. М. Управління капіталом підприємства / Л. М. Лемківський // Фінанси України. – № 7. – 2004. – С. 23-26.

31. Ільїн А. І. Планування на підприємстві / Ільїн А. І. – К.: Знання, 2000. – 378 с.

32. Приказюк О. В. Методика оцінки рентабельності підприємства / О. В. Приказюк // Облік і фінанси АПК. – 2006. – № 5. – С. 100-105.

33. Мних Є. В. Аналіз фінансового стану і фінансових результатів діяльності підприємств / Мних Є. В. – К.: НМКВО, 2003. – 159 с.

34. Крамаренко Г. О. Фінансовий аналіз і планування / Крамаренко Г. О. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 125 с.

35. Лахтіонова А. А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання / Лахтіонова А. А. – К.: КНЕУ, 2001. – 127 с.

36. Шеремет А. Д. Методика фінансового аналізу / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин – М.: Інфра-М, 1996. – 172 с.

37. Селезньова Н. М. Фінансовий аналіз / Н. М. Селезньова, А. Ф. Іонова – М.: ЮНІТІ-ДАНА, 2006. – 234 с.

38. Холод З. М. Методика фінансового аналізу діяльності підприємств різних організаційно-правових структур ВПК України / Холод З. М. – Львів: Фенікс, 2007. – 395 с.

39. Адамов В. Є. Факторний індексний аналіз / В. Є. Адамов. – М.: Статистика, 2002. – 658 с.

40. Янковий О. Г. Порівняльний аналіз методів факторного економічного аналізу на базі мультиплікативних моделей / О. Г. Янковий // Статистична оцінка соціально-економічного розвитку – Хмельницький, 2013. – С. 18-23.

41. Янковий О. Г. Порівняльний аналіз методів факторного економічного аналізу на базі мультиплікативних моделей / О. Г. Янковий // Статистична оцінка соціально-економічного розвитку – Хмельницький, 2013. – С. 18-23.
42. Янковой А. Г. Індексні моделі факторного економічного аналізу / Янковой А. Г. – Одеса, 2010. – С. 272-277.
43. Коробов М. Я. Фінанси промислового підприємства / Коробов М. Я. – К.: Знання, 2001. – 194 с.
44. Лоулі Д. Ф. Факторний аналіз як статистичний метод / Д. Ф. Лоулі, А. К. Максвелл – М.: Світ, 1967. – 144 с.
45. Цимбаленко Т. Т. Методи математичної статистики в обробці економічної інформації / Т. Т. Цимбаленко, А. Н. Байдаков – М.: АГРУС, 2007. – 200 с.
46. Ареф'єва О. В. Фінансовий менеджмент / Ареф'єва О. В. – К.: Європ. ун-ту, 2004. – 94 с.
47. Серінова Т. М. Облік, аналіз і аудит / Т. М. Серінова, В. Д. Понікаров –Х.: ІНЖЕК, 2003. – 167 с.
48. Сидоренко М. Г. Статистика / Сидоренко М. Г. – М.: ФОРУМ, 2007. – 160 с.
49. Колчина Н. В. Фінанси підприємств / Колчина Н. В. – М.: ЮНІТІ, 2001. – 345 с.
50. Лігоненко Л. О. Оцінка платоспроможності підприємства / Л. О. Лігоненко, Г. М. // Економіка фінанси право. № 9. – 1998. – С. 13-15.
51. Івахненко В. М. Курс економічного аналізу / Івахненко В. М. – Київ: КНЕУ, 2000. – 124 с.
52. Зятковський І. В. Фінанси підприємств / Зятковський І. В. – К.: Кондор, 2003. – 276 с.